

'Ubeydullāh Sindī'nin Sömürge Etkisindeki Kur'an Anlayışı: Sosyopolitik Mücadelenin Kur'an Yorumlarına Yansıması

'Ubeydullāh Sindī's Understanding of the Qur'an Under Colonial Influence: Reflection of Sociopolitical Struggle in Qur'anic Interpretations

Nur Uddin

Bağımsız Araştırmacı, Türkiye/ Independent Researcher, Türkiye

ÖZET

Bu makale, meşhur Hintli alim ve düşünür 'Ubeydullāh Sindī'nin (1872-1944) Kur'an'ı sosyopolitik bir mücadele aracı olarak kullanma biçimini ve onu bu amaçla yorumlarken genelde din özelde Kur'an ile siyasi mücadele arasında nasıl bir bağ kurduğunu incelemektedir. Sindī, sonradan İslam'a giren ve İngilizlere karşı Hint Alt Kıtası'nın bağımsızlığı için mücadele eden önemli bir figürdür. Çalışmaları, Kur'an'ı yalnızca dinî bir kitap değil, aynı zamanda toplumun baskıdan kurtulmasına yönelik bilinç oluşturma aracı olarak kullanma amacıyla şekillenmiştir. Sindī, adalet, eşitlik ve toplumsal sorumluluk gibi kavramları Kur'an'daki öğretilerle ilişkilendirerek, dönemin siyasi ortamına uygun çözüm önerileri sunmuştur. Makalede onun Şah Veliyullah ed-Dihlevî (ö. 1762) gibi alimlerden etkilenmekle birlikte, dönemin koşullarına uygun radikal bir söylem geliştirdiği ortaya konulmaktadır. Ayrıca onun düşüncelerinin günümüzdeki anti-sömürgeci ve özgürlükçü hareketler için geçerliliği savunulmaktadır. Sindī'nin yaklaşımı, Kur'an'ın ifadelerini tarihsel ve toplumsal bağlamla ilişkilendirmesiyle, dinî metinlerin çağdaş sorunlara nasıl cevap verebileceğinin örneğini sergiler. Türkçe akademik literatürde Sindī hakkındaki çalışmalar sınırlıdır. Diğer dillerde de Sindī'nin çeşitli görüşleri üzerine bazı araştırmalar bulunsa da onun Kur'an yorumlarına yönelik incelemeler henüz yeterli düzeye ulaşmamıştır. Mevcut literatür, Sindī'nin hayatına, görüşlerine ve tefsir çalışmalarına dair genel bir çerçeve sunarken, daha çok biyografik detaylara ve tefsirlerin belirli yönlerine odaklanmaktadır. Sindī'nin eserlerinde, toplumsal krizlere yönelik çözüm önerileri, geleneksel dinî düşüncelerden farklı yaklaşımlar ve sosyalizm gibi ideolojilerden aldığı etkiler, onun düşüncelerinin daha geniş bir literatürde yer almasını gerektirmektedir. Bu bağlamda, çalışmamız, önceki araştırmalardan farklı olarak, Sindī'nin belirli Kur'an yorumlarını analiz ederek geleneksel yorumlardan farklılaşan ve anti-empyrialist bir söylemle yeniden şekillenen yönünü ortaya koymayı amaçlamaktadır. Ayrıca sömürgecilik etkisinin Kur'an yorumlama pratiğinde yol açtığı değişim ve yeniliklerin daha iyi anlaşılmasına katkı sunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Tefsir, 'Ubeydullāh Sindī, Sosyopolitik Mücadele, Hint Alt Kıtası, Toplum, Siyaset, Sömürge.

ABSTRACT

This article analyses the interpretation of the Qur'an by the renowned Indian scholar and intellectual 'Ubaidullāh Sindhī (d. 1944), focusing on his use of the Qur'an as a socio-political tool and how he established a relation between religion in general and in particular the Qur'an/tafsir and political struggle through these interpretations. Sindhī, a crucial individual who embraced Islam, significantly contributed to the struggle for the Indian subcontinent's independence from British colonial domination. His works are grounded in the vision of utilizing the Qur'an not only as a religious text but as a means of fostering societal awareness and advancing the struggle for liberation from oppression. By aligning concepts such as justice, equality, and social responsibility with Qur'anic teachings, Sindhī presented solutions that were responsive to the political and social challenges of his time. This paper contends that, although influenced by scholars such as Shāh Wālī Ullāh al-Dehlawī (d. 1762), Sindhī developed a radical discourse that was well-suited to the specific socio-political conditions of his time. Furthermore, the validity of his ideas for today's anti-colonial and freedom movements is defended. Sindhī's approach illustrates how religious texts can engage with contemporary issues by contextualizing the universal message of the Qur'an within its historical and social framework. There are limited works on Sindhī in Turkish academic literature. While there are some works in other languages that address various aspects of Sindhī's thought, research on his Qur'anic interpretations is still relatively scarce and has only recently emerged. The existing literature offers a general overview of Sindhī's life, broader intellectual perspectives, and exegetical contributions; however, it primarily focuses on biographical details and specific elements of his exegesis. Sindhī's works, which propose solutions to social crises, offer approaches that diverge from traditional religious thought and are influenced by ideologies such as socialism. Demands the incorporation of his ideas into a more extensive body of literature. In this context, our study aims to analyse Sindhī's Qur'anic interpretations within the framework of his anti-colonial struggle, exploring the link he established between religion and socio-political activism, a perspective that distinguishes it from previous research. Additionally, by examining specific Qur'anic interpretations, this study seeks to highlight Sindhī's departure from traditional exegesis, reshaping his interpretations within an anti-imperialist discourse. This analysis will significantly contribute to a deeper understanding of the changes and innovations introduced by Western colonialism in Qur'anic exegesis.

Keywords: Qur'an, Tafsir, 'Ubaidullāh Sindhī, Socio-political Struggle, Indian Subcontinent, Society, Politics, Colonialism.

Sorumlu yazar: Nur Uddin

Bağımsız Araştırmacı, Türkiye/ Independent Researcher, Türkiye

E-mail: nuhamim.du@gmail.com

ROR ID: -

Geliş Tarihi(Received): 18.06.2025 **Kabul Tarihi(Accepted):** 27.04.2026 **Yayın Tarihi(Published):** 31.05.2026

Atıf bilgisi:

Uddin, Nur. "Sosyopolitik Mücadelenin Kur'an Yorumlarına Yansıması: Sömürge Altında 'Ubeydullāh Sindī'nin Tefsirciliği." *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 67:1 (2026): 421-436.

Giriş

Kur'an-ı Kerim, Müslümanlar için yalnızca bir ibadet kitabı olmanın ötesinde, insan hayatının dinî, sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi boyutlarıyla ilgili mesajlar taşıyan kapsamlı bir kitaptır. Tarih boyunca müfessirler, Kur'an'ı farklı amaçlarla yorumlamış; kimisi ahkamı öne çıkarmış, kimisi ahlaki ve manevi öğretileri vurgulamış, kimisi de metafizik ve kelami meselelere odaklanmıştır. Öte yandan İslam'ın farklı coğrafyalara yayılması ve toplumsal yapıların tarihsel süreçte geçirdiği dönüşümler, Kur'an yorumlarında da yeni eğilimlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Özellikle Müslüman toplumların siyasi ve sosyal çalkantılarla karşı karşıya kaldığı dönemlerde, Kur'an'ın geleneksel tefsir kalıplarının ötesinde, zamanın ihtiyaçlarına cevap amacıyla yorumlar geliştirilmiştir.

Kur'an-ı Kerim, yaklaşık yirmi üç yıl boyunca peyderpey indirilmiştir. Bu kademeli indirilişin temel amaçlarından biri, iyi bir toplum ve mümin bir fert inşasını tedricen gerçekleştirmektir. Toplumsal hazırlık süreci, dönemin sosyal ve siyasi ihtiyaçlarıyla doğrudan ilişkilendirilmiş ve Kur'an'ın pek çok ayeti bu bağlamda parça parça vahyedilmiş, özellikle bireylerin yaşam, ekonomik ve toplumsal hakları ile savaş, devlet yönetimi gibi siyasi konulara ilişkin ayetler indirilmiştir. Bu ayetlerdeki bilgiler, emir-yasaklar, buyruklar, ahlaki ilkeler ve diğer bilgiler yalnızca ilgili döneme özgü olmayıp her zaman ve zeminde geçerliliğini ve rehberliğini korumaktadır.

Tefsir tarihinde Kur'an ayetlerinin sosyopolitik açıdan yorumlanma örneklerinin sahabe döneminden itibaren var olduğu görülmektedir. Hz. Peygamber'in vefatından sonra bu tür yorumlama pratiklerinin Müslüman toplumun kendi içindeki farklı düşüncelere sahip kimseler ve muhalefet hareketleri tarafından, kendi ideolojik meşruiyetlerini tesis etmek amacıyla gerçekleştirildiği tespit edilmektedir. Bu durum Haricî, Mutezilî, Şî' ve Sünnî gibi farklı mezhep ve fikir akımlarının siyasi kimliklerini ve varlıklarını güçlendirme çabalarıyla doğrudan ilişkilidir.¹ İslam hilafetinin devam ettiği dönemlerde Kur'an ayetlerinin bu tür sosyopolitik yorumları büyük ölçüde Müslümanlar arasında mezhepsel ayrışmaları doğrultusunda yapılmıştır. Ancak 18. yüzyılın sonları ile 19. yüzyılın başlarından itibaren, Müslüman topraklarının işgal edilmesi ve sömürgeleştirilmesiyle birlikte, Kur'an ayetlerinin sosyopolitik bağlamda yeni yorumlara tabi tutulduğu gözlenmiştir. Bu tür yorumların temel amacı, Müslüman toplumu gayri-Müslim güçlere karşı uyararak sorumluluklarını hatırlatmak ve toplumu harekete geçirmektir. Kur'an'ın sosyopolitik yorumlarının ilk örneklerinin bir kısmının Hint Alt Kıtası ulemasının çalışmalarında görüldüğü söylenebilir.

Müslüman coğrafyalar arasında Batı sömürgecilik işgalini en erken tecrübe eden bölge Hint Alt Kıtasıdır. Bölgedeki alimler, işgalci güçlere karşı gelişen sosyopolitik hareketler ile Kur'an'ı buluşturmuş ve adeta Kur'an'ı bir mücadele aracı olarak yorumlamışlardır. Şâh Veliyullâh ed-Dihlevî bu geleneğin ilk örneğini sunmuş, ardından oğulları Şâh 'Abdulkâdir ed-Dihlevî (ö. 1815) ve Şâh 'Abdul'aziz ed-Dihlevî (ö. 1824) bu düşünceyi 19. yüzyılın ilk yıllarına kadar devam ettirmiştir. Şâh Veliyullâh ile başlayan bu tür Kur'an yorumlamalarının en olgun ve gelişmiş örnekleri, 19. yüzyılın sonlarına doğru kendini göstermeye başlamıştır. Bunun en belirgin örneklerinden biri, Dihlevî'nin düşüncelerinden derin şekilde etkilenen ve aynı zamanda aktif siyasi faaliyetlerde bulunan 'Ubeydullâh Sindî'dir (ö. 1944). Sindî, Sih bir ailede dünyaya gelen ve genç yaşta iradî tercihle İslam'ı kabul eden bir şahsiyettir. İslam'ı hayatının merkezine koyarak, toplumu sömürgeci baskılardan kurtarma amacına yönelik hem entelektüel hem de siyasi alanda büyük bir çaba harcamış ve bu mücadeleye ömrünü adanmıştır.

Türkçe akademik literatürde 'Ubeydullâh Sindî ve tefsir çalışmalarıyla ilgili kaynaklar oldukça sınırlıdır. Onun hakkında kitap, makale, sempozyum bildirisi ve *İlhâmü'r-Rahmân fî Tefsîri'l-Kur'ân* adlı tefsirin Türkçe tercümesi gibi az sayıda çalışma öne çıkmaktadır.² Söz konusu çalışmalarda Sindî'nin biyografisi ve Kur'an'a dair düşüncelerinden bazıları ele alınmıştır. Bu çalışma, Sindî'nin Kur'an yorumlarını sömürge karşıtı mücadelesi bağlamında ele alarak, din ile sosyopolitik mücadele arasında nasıl bir köprü kurduğunu ve tefsir ile sosyopolitik yapı arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamakta, böylece onun Kur'an yorumlarının geleneksel tefsirlerden hangi noktalarda farklılaştığını ve anti-empyralist söylemle nasıl yorumlandığını ortaya koymayı hedeflemektedir.

Çalışmamızda, ilk olarak Sindî'nin hayatı ve siyasi faaliyetleri, araştırmanın gereği doğrultusunda gerekli ölçüde ele alınmaktadır. Bu kısımda, onun düşünsel gelişimi, karşılaştığı zorluklar ve sömürgeci siyasete karşı yürüttüğü siyasi eylemler hakkında önemli bilgiler sunulmaktadır; bu bilgiler, Sindî'nin Kur'an yorumlarında

1 Bu konuda bilgi için bkz. Nihat Uzun, *Hicri II. Asırda Siyaset-Tefsir İlişkisi*.

2 Abdulhamit Birışık, *Sosyalist Müfessir Ubeydullah Sindî'nin Dini-Siyasi Düşüncesi ve Tefsiri*; Hikmet Akdemir, "Ubeydullah es-Sindî'nin İlhâmü'r-Rahmân Adlı Tefsirine Dair Bazı Değerlendirmeler," 1-19; Enes Büyük, "Ubeydullah es-Sindî'ye (ö. 1944) Göre Kur'an'ın Tüm Milletleri Kapsayan Yaşanabilir Toplum Modeli," 609-622; Abdulhamit Birışık, "Ubeydullah es-Sindî," *DİA*, 42:27-29; Ubeydullah es-Sindî ve Musa Carullah Bigiyef, *İlhâmü'r-Rahmân fî Tefsîri'l-Kur'ân (Kur'ân Tefsirinde Rahmanî İlhamlar)*, I-II.; Ersan Türkmen, "Felsefe-Çağdaş Tefsir İlişkisi: Ubeydullâh Es-Sindî'nin İlhâmü'r-Rahmân fî Tefsîri-il-Kur'ân Eserinde Yer Alan Varlık ve Ahlak ile İlgili Felsefî Görüşler."

benimsemiş olduğu yaklaşımın anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Bu bağlamda, Alman oryantalist Stefan Wild’in “modern Müslüman Kur’an tefsirinin büyük bir kısmı, Batı sömürgeciliğinin arka planı yeterince anlaşılmadan kavranamaz”³ açıklaması, dikkate değer bir ilke olarak kabul edilmiştir. İkinci kısımda, Sindī’nin Kur’an çalışmalarına kısaca değinilmektedir; bu çalışmalar, onun Kur’an yorumlama faaliyetindeki yeri ve öneminin tespit edilmesinde yardımcı olacaktır. Son kısımda ise araştırmamızın temel argümanlarını oluşturacak Kur’an yorumları ele alınmaktadır. Bu konuda araştırmamızın hipotezi olan Sindī’nin yorumları genelde din, özelde Kur’an’la sosyopolitik direnişle bir ilişki kurduğu meselesini temellendirmek için toplumsal adalet, eşitlik, orta sınıf toplumsal yapı, sosyo-ekonomik devrim, cihat gibi konularla ilgili onun Kur’an yorumları örnek mahiyetinde incelenmektedir. Makale, nitel araştırma yöntemlerinden söylem analizi ve içerik analizini temel olarak Sindī’nin eserlerindeki tematik vurguları ve siyasi bağlamı değerlendirmektedir.

1. ‘Ubeydullāh Sindī ve Sömürge Karşıtı Faaliyetleri

‘Ubeydullāh Sindī, hem ilmi çalışmaları hem de siyasi faaliyetleriyle sömürgeciliğe karşı önemli bir mücadele yürütmüş ve bu nedenle Hint uleması arasında etkili bir şahsiyet olarak öne çıkmaktadır. 22 Mart 1872 tarihinde Siyālkot’un Çıyanvālī köyünde, Sih bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Yetim olarak büyüyen Sindī, Hinduizm’den İslam’a geçmiş olan ‘Ubeydullāh adında bir mühtedinin *Tuhfetu’l-Hind* adlı eserini okuduktan sonra İslam’a ilgi duymaya başlamış, ardından Şah İsmail Şehid’in (ö. 1831) *Takviyetu’l-İmān* adlı eserini okumuştur. Ortaokul yıllarında okuduğu bu kitaplar, onun İslam’a olan yakınlık duygusunu pekiştirmiş ve sonunda İslam’ı kabul etmeye karar vermiştir. 15 Ağustos 1887 tarihinde evini terk eden Sindī, İslam’a bağlılığını ilan ederek “Buta Singh” olan adını “‘Ubeydullāh b. İslam” olarak değiştirir.⁴ Fitratının gereği olarak özgür bir düşünceye sahip olduğunu ifade eden Sindī, bu kararını, yaptığı okumalar sonucunda kendisi almıştır.⁵

İslam’a girdikten sonra Sindī’nin ilk hedefi, ilim tahsil etmektir. Dinî bilimleri öğrenmek amacıyla uzun ve verimli bir yolculuğa çıkmıştır. İlk olarak manevi ilimlerde ilerlemek için Kadiri ve Nakşibendi tarikatlarına intisap eden Sindī, ardından çeşitli medreselerde eğitim alarak ilim hayatına devam eder. Bu süreç, 1889 yılında Dār’ul-‘ülüm-i Diyobend Medresesinde öğrencilik hayatına başlamasıyla önemli bir dönemeç alır. Diyobend Medresesinde, hayatını derinden etkileyen Şeyhü’l-Hind Maḥmūd Ḥasan Diyobendî’nin⁶ (ö. 1920) derslerine katılır ve onun en yakın öğrencilerinden biri olur. Yine dönemin tanınmış Hint alimlerinden ders almak üzere Kanpur, Multan, Rampur, Kotla Mughlan, Bharchandi ve Gangoh gibi şehirlerde bulunmuş, Arap dili ve belagati, tefsir, hadis, fıkıh, kelim ve İslam felsefesi alanlarında derinleşmiştir.⁷

‘Ubeydullāh Sindī siyasi kariyerine 1908’de Diyobend’de Şeyhü’l-Hind Maḥmūd Ḥasan tarafından Diyobend mezunları ile kurulan Cem’iyyetu’l-Enşār adlı kurumun sekreterlik görevi ile başlamıştır. Şeyhü’l-Hind de bu kurumu İngiliz sömürgeciliğine karşı siyasi faaliyetler üretmek ve sürdürecekt ulemayı birleştirmek için kurmuştur. Dört sene sonra buradan ayrılmış ve yine hocasının inisiyatifi ile 1913 yılında Delhi’de kurulan Neẓāretu’l-Ma’ārifü’l-Kūr’āniyye⁸ adlı eğitim kurumunun başına getirilmiştir. Bu kurum Batı tarzında eğitim gören gençlerle ilgilenme ve onlara Kur’an merkezli bir eğitim verip siyasi olarak geleceğe hazırlama gayesiyle kurulmuştur.⁹ Burada okutulan kitaplar arasında Şāh Veliyullāh Dihlevî’nin *el-Fevzū’l-Kebīr* adlı tefsir usulü ve *Ḥüccetullāhi’l-Bāliğa* adlı kitabı da bulunmaktaydı.¹⁰ ‘Ubeydullāh Sindī’yi Kur’an-ı Kerim’i “İslam inkılabının manifestosu” olarak görmeye götüren şeyin bu kurumda geçirdiği zaman zarfında Şāh Veliyullāh Dihlevî’nin Kur’an düşüncesi üzerine eğilmesi ve bundan etkilenmesi olduğu söylenebilir. Sindī’nin siyasi kimliğinin ortaya çıkmasında da bu kurum önemli bir vesile olmuştur. Kendisi burada dönemin önde gelen Müslüman siyasetçi

3 Stefan Wild, “Political Interpretation of the Qur’an,” 276.

4 Çocukluğunu ve İslam’a giriş hikayesini kendisi kaleme almıştır: ‘Ubeydullāh Sindī, *Zāti Dā’iri*, 18-19; Abdulhamit Birışık, *Sosyalist Müfessir Ubeydullah Sindī*, 55-58.

5 Muhammed Server, *Mevlānā ‘Ubeydullāh Sindī: Hālāt-Ta’limāt-Siyāsī Afkār*, 21-22.

6 Maḥmūd Ḥasan Diyobendî o dönemde medresenin baş müderris makamını temsil ediyordu. Kendisi, bu medreseyi yalnızca bir eğitim kurumu olarak değil, 1857 sonrası kaybedilen topraklar ve özgürlüğün telafi edilmesi amacıyla kurulmuş bir müessese olarak görüyordu. 1867 yılında faaliyete başlayan medrese, ilk başta görünüşte siyasetten bağımsız bir dini eğitim kurumu olarak faaliyet gösterse de Maḥmūd Ḥasan’ın liderliğiyle (1890) mezunlar, siyasi aktivizme yönelmişlerdir. Birçoğu, sömürgecilik karşıtı Hint Müslüman siyasetinde roller üstlenmiş ve bu süreç, medresenin sosyal ve siyasal etki alanını genişletmiştir.

7 Sindī’nin tahsil hayatı, hocaları ve tasavvufi eğitimi hakkında bkz. Sindī, *Zāti Dā’iri*, 20-24; Abdülhay el-Ḥasenî, *Nūzhetu’l-Ḥavātır*, 1300-1302; Birışık, *Sosyalist Müfessir Ubeydullah Sindī*, 58-62.

8 Bu kurumu da Şeyhü’l-Hind, Hakīm Ecmel Han ve Nevvab Vakāru’l-Mulk ile birlikte kurmuşlardır. Müslümanlara siyasi bilinç kazandırmayı hedefleyen bu kurumda Ebu’l-Kelām Āzād (ö. 1958), Muhammed ‘Ali Cevher (ö. 1931) ve Muhtar Ahmed Ensārî (ö. 1936) gibi Hindistan’ın önde gelen ilim, fikir ve siyaset adamları dersler verdiler. (Sindī, *Zāti Dā’iri*, 26).

9 M. Moizuddin, “Mawlana Obaidullah Sindhi,” 210.

10 Birışık, *Sosyalist Müfessir Ubeydullah Sindī*, 66-67.

ve ulemadan Ebu'l-Kelâm Āzād, Muḥammed 'Ali Cevher, Muḥtar Aḥmed Ensārī, Nevvāb Viḳāru'l-mulk (ö. 1917) ve Ḥekim Ecmal Ḥan (ö. 1927) gibi zevat ile tanışmıştır.¹¹ Böylece 1913-15 yılları arasında Sindî aktif siyasi faaliyetlere başlatmıştır. O, İsmail Şehid'in mektuplarından ilham alarak kendisi için bir siyasi program geliştirmiştir. Ayrıca, *Ḥüccetullāhi'l-Bālīga* üzerinde derinlemesine bir inceleme yapan seçkin bir alimler topluluğuna katılma başarısını göstermiştir. Bu süreçte siyasi oluşumunu kararlılıkla adım adım inşa etmiştir.¹²

1857'deki siyasi, iktisadi, kültürel ve eğitim gibi alanlardaki yaygın yenilginin ardından Hintli Müslümanlar, neredeyse yarım asır boyunca İngilizlere karşı etkili ve organize bir karşılık verememiştir. Ancak bu dönemde, kurtuluşa yönelik zihnî çabalar hiçbir zaman sona ermemiştir. Özellikle Şeyḫu'l-Hind, bu hedef doğrultusunda somut adımlar atmak üzere uzun soluklu bir hazırlık süreci içindeydi. Birinci Dünya Savaşı sırasında, İngiliz Hint kuvvetlerinin Orta Doğu ve Avrupa cephelerine sevk edilmesiyle birlikte Şeyḫu'l-Hind Maḥmūd Ḥasan liderliğinde Diyobend'in önde gelen alimleri, Hint Alt Kıtası'nın emperyal boyunduruktan kurtarılmasının zamanı geldiğine kanaat getirmişlerdir. Bu bağlamda Maḥmūd Ḥasan, sınır bölgelerinde yaşayan kabileleri İngiliz sömürge güçlerine karşı mobilize etmeyi ve Afganistan hükümetinin siyasi ve askerî desteğini temin ederek sömürge karşıtı direnişi daha etkili ve örgütlü bir yapıya kavuşturmayı öngören stratejik bir teşebbüs planlamıştır.

Şeyḫu'l-Hind ile Sindî arasındaki ilişkinin ne derece yakın olduğu, hocasının kurduğu kurumları öğrencisine havale etmesinden anlaşılmaktadır. Hatta dönemin bazı Diyobend çevrelerinde Sindî, "Şeyḫu'l-Hind'in beyni" olarak anılmaya başlanmıştır.¹³ Şeyḫu'l-Hind de Afganistan'da kurulması planlanan geçici Hindistan Hükümeti'nin yönetimini yürütmek üzere öğrencisi Sindî'yi görevlendirmiştir. Hocasının talimatıyla 1915 yılında Afganistan'a geçen 'Ubeydullāh Sindî, Hindistan'ın bağımsızlığı mücadelesinde yeni bir dönemin başlamasına öncülük etmiştir.¹⁴ Sindî, Kabil'de ve civarında kaldığı yedi yıl süresinde İngiliz sömürgecilikinden kurtuluş için Teḥrîk Reşmî Rümāl¹⁵ ve Cündullāh veya Cünūd-i Rabbāniyye adlı teşkilatı kurmak gibi çeşitli girişimlerde bulunmuştur.¹⁶ Sindî'nin yoğun faaliyetleri, Birinci Dünya Savaşı'nın İngilizlerin lehine sonuçlanması, "Teḥrîk Reşmî Rümāl" adlı mektubunun İngilizlerin eline geçmesi ve İngilizlerin Afgan hükümeti üzerinde baskı kurarak onun siyasi faaliyetlerini engellemeye çalışması nedeniyle beklenen sonucu vermemiştir. Bu gelişmelerin ardından Sindî, stratejik bir kararla Kabil'den ayrılarak 1922'de Sovyetler Birliği'ne, 1923 yılında ise yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ne gitmiştir.¹⁷

Türkiye'de bulunduğu dönemde Hindistan'ın bağımsızlığı için girişimlerde bulunmuş ve Türkiye Cumhuriyeti yöneticileriyle görüşmeler gerçekleştirmiştir. 1924 yılında Hint Alt Kıtası'nın bağımsızlığı amacıyla "Mahabharat Sarvraja Party" adlı bir siyasi parti kurmuştur. Sindî'nin Rusya ve Türkiye'de bulunduğu süre zarfında sosyalist düşüncelerden etkilendiği, bu etkinin hem siyasi faaliyetlerinde hem de yaptığı Kur'an ayetlerinin yorumlarında belirgin bir şekilde görüldüğünü belirtmekte fayda vardır. Türkiye'de yaklaşık üç yıl kalan Sindî, 1926 yılında Hicaz'da düzenlenmesi planlanan Hilafet Konferansı'na katılmak amacıyla İstanbul'dan yola çıkmıştır. İngilizler tarafından yakalanmamak için seyahatini İtalya ve İsviçre üzerinden gerçekleştirmiştir. Ancak konferansa yetişemeyen Sindî, siyasete karışmayacağına dair teminat vererek Mekke'de ikamet etme izni talep etmiş ve bu doğrultuda 1938 yılına kadar Mekke'de ikametini sürdürmüştür.¹⁸ Hicaz'da öğrenim, öğretim ve eser telifi ile uğraşmıştır. Mekke'de Şāh Veliyullāh Dihlevî'nin bazı eserleri başta olmak üzere tefsir, fıkıh, usul-i fıkıh ve Hindistan tarihi üzerine çeşitli kitaplar okutmuştur.¹⁹ İngiliz yönetimine yapılan baskılar sonucunda Hindistan'a dönüş için şartlı izin alan Sindî, 1939 yılında memleketine dönebilmiştir. Dönüşünde toplumu siyasi açıdan bilinçlendirme çabalarına ara vermeden devam ettirmiştir. 1939'de "Jamna, Narbada, Sind Sagar Party"²⁰ adıyla

11 Sindî'nin entelektüel ve siyasi kimliğinin oluşumu hakkında Bkz. Sindî, *Zāti Dā'iri*, 19-26; Muhammad Hajjan Shaikh, *Maulana Ubaid Allah Sindhi*, 8-25; Birışık, *Sosyalist Müfessir Ubeydullah Sindî*, 58-68.

12 Moizuddin, "Mawlana Obaidullah Sindhi," 202.

13 Anjum, "A Voice from the Margins," 159-177.

14 Sindî, Kabil'e vardığında, Şeyḫu'l-Hind Maḥmūd Ḥasan'ın yaklaşık elli yıllık bir süredir geliştirmekte olduğu İngiliz sömürge yönetimini devirmeye yönelik planının tatbik edilmesi için en münasip aday arayışında olduğunu ve nihayet bu görev için doğrudan kendisinin seçildiğini öğrenir. Moizuddin, "Mawlana Obaidullah Sindhi," 203.

15 Silk Letter movement (İpek Mendil/Mektup Hareketi) olarak da bilinmektedir.

16 Bu zaman diliminde, İngilizlerin etkisi altındaki Afgan hükümetiyle çalıştı. Ayrıca Türkiye ve Almanya başta olmak üzere çeşitli ülkelerden siyasi liderler ve etkili şahsiyetlerle görüş alışverişinde bulundu.

17 Detaylar için şu iki eser incelenmeye değerdir: Birışık, *Sosyalist Müfessir Ubeydullah Sindî*, 72-104; Shaikh, *Maulana Ubaid Allah Sindhi*, 30-178.

18 Şeyḫ Muḥammed İkrām, *Mevc-i Kevser*, 347.

19 Mekke'deki ders ve tedris hayatı hakkında bkz. Birışık, *Sosyalist Müfessir Ubeydullah Sindî*, 108-111.

20 Bu parti, Hindistan'ın bağımsızlığı için barışçıl mücadeleyi benimsemiş; sosyal ve ekonomik koşulların iyileştirilmesi ile ırksal ve dinî üstünlüğü reddeden bir demokrasi anlayışı çerçevesinde, Müslüman, Hindu ve diğer toplulukların ortak ilerlemesini hedeflemiştir. Bu partinin anayasası, çalışma gündemi ve ilkeleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Shaikh, *Maulana Ubaid Allah Sindhi*, 265-271; Ayesha Jalal, *Partisans of Allah*, 223-224.

bir siyasi parti kurmuşsa da daha sonra vefatına (22 Ağustos 1944) kadar siyasi faaliyetlerinden ziyade gençlere yönelik çeşitli kurumlarda verdiği konferanslar, eser telifi ve entelektüel çalışmalarla meşgul olmuştur.²¹

2. Sindī’nin Kur’an Çalışmaları

‘Ubeydullāh Sindī’nin, Hint toplumunun bağımsızlığı için mücadeleyi yalnızca siyasi faaliyetlerle sınırlamayıp eş zamanlı olarak entelektüel çalışmalarla da sürdürmesi, onu anti-sömürgeci figürler arasında özgün kılmıştır. Bu bağlamda kaleme aldığı Kur’an çalışmalarını kronolojik sıralamak gerekirse *Qur’ān-i Pāk kā Mutā’la’a Kaysī Kiyā Cā’e* (Kur’an’ı nasıl incelemeli) adıyla Urduca kaleme alınan risale ilk sırada gelir. Kur’an’ın anlaşılmasının metodolojisini anlatan bu risale aslında 1914’te Ravalpindi’de “All India Muslim (Mohammadan) Educational Conference” adıyla düzenlenen toplantıda sunmuş olduğu tebliğin kitaplaşmış halidir.²² Beş bölümden oluşan risalenin birinci bölümünde, Kur’an eğitiminin toplum üzerindeki etkisi, sahabenin Kur’an eğitimi konusundaki görüş ve uygulamaları, Kur’an’ın yanlış öğretilmesinin sonuçları ile bu konuda Şāh Veliyullāh Dihlevī ve Şāh İsmail Şehid’in Kur’an ve tefsirle ilgili görüşleri ele alınmıştır.²³ İkinci bölümde kısaca tefsir tarihine değinilerek Kur’an’ın anlamlarının doğru öğrenilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Sindī’ye göre, Kur’an’ın öz öğretilerine uyulmaması nedeniyle Hint Müslümanları bireysel ve toplumsal düzeyde cehalet, ahlaki yozlaşma ve bölünmüşlük gibi ciddi sorunlarla karşılaşmıştır. Toplum olarak Kur’an’ın temel öğretilerinden uzaklaştıkça, Müslümanlar sürekli bir gerileme yaşamaktadır.²⁴ Kitabın sonraki bölümlerinde ise Kur’an’daki peygamber kıssaları, Kur’an eğitimi zayıflatmaya yönelik komplolar ve Müslüman toplumun bu zayıflık durumundan kurtulma yollarından söz etmiştir.

İkinci eser *Tefsīru’l-Kur’ān*, Sindce yazılmış kapsamlı bir Kur’an tefsiridir. Sindī, bu eseri, Mekke’deyken Mevlevī Muhammed Sindī’ye yazdırmıştır. 7 Muharrem 1354-2 Safer 1355 (1935-1936) yılları arasında tamamlanan tefsirde dil analizleri, dinî ve felsefi tartışmalar, sosyolojik açıklamalar ve modern bilim konuları yer almaktadır.²⁵ Bazı bölümleri Urduca’ya tercüme edilmiştir. Özellikle el-Fātiha suresinin tefsiri, (*Qur’ān-ı Kerīm kā Muqaddime aur Sūre-i Fātiha ki Tefsīr*) 1949’da eklemelerle birlikte Urduca yayımlanmıştır.²⁶ *Tefsīru’l-Kur’ān*’da peygamber gönderilmesinin hikmeti, Hanif dininin üstünlüğü, Hz. Muhammed’in şeriatının kaynağı oluşu ve öğretilerinin insan fitratına uygunluğu gibi temel meseleler ele alınmıştır.²⁷ Tefsirin başında yer alan bu mukaddime, Batılıların İslam’ın etkisini azaltma çabalarına karşı bir cevap niteliğindedir. Zira Batılılar da kaleme aldığı Kur’an ya da İslam ile ilgili eserlerin başına bu tür mukaddimeler yazma tekniğini kullanmışlardır. Mesela, Hint Alt Kıtası’nda 1868-1922 yılları arasında çeşitli aralıklarla uzun süre bulunan misyoner ve oryantalist E. M. Wherry (ö. 1927), George Sale’in (ö.1736) kısa açıklamalı Kur’an tercümesini yeni açıklamalar ekleyerek yeniden yayımlarken²⁸ önsözünde, Kur’an’ı ve Hz. Muhammed’in konumunu itibarsızlaştırmayı, Hıristiyan kutsal metinlerinin üstünlüğünü ortaya koymayı ve İslam’ın sahte bir din olduğunu kanıtlamayı hedefleyen çeşitli konulara yer vermiştir.²⁹

Sindī’nin tefsir çalışmalarından biri de *İlhāmu’r-Rahmān fī Tefsīri’l-Kur’ān ‘alā Ūsūli’l-İmām Şāh Veliyullāh ed-Dihlevī* adlı kitaptır. Bu eser, aslında Moskova seyahatinde tanıştığı ve Hicaz’da belli bir süre birlikte kaldığı dostu Mūsa Cārullah Bigiyef’in³⁰ (ö. 1949) isteği üzerine Mekke’de sözlü olarak verilen tefsir derslerinin Cārullah tarafından yazıya dökülmüş halidir. Kitap, İslam toplumu için benzer mücadeleler veren bu iki şahsiyetin ortak fikir, iddia ve idealleri doğrultusunda şekillenmiştir. Şāh Veliyullāh Dihlevī’nin usulüne göre 1937-1938 arasında, 150 gün boyunca gerçekleştirilen tefsir derslerinde el-Fātiha, el-Bakara, Āl-i ‘İmrān ve en-Nisā’ sureleri ele alınmıştır.³¹

21 Detaylı bilgi için biyografisini özetlediğimiz eserlere bakılabilir.

22 ‘Ubeydullāh Sindī, *Kur’ān-i Pāk kā Mutā’la’a Kaysī Kiyā Cā’e*, 8.

23 Sindī, *Kur’ān-i Pāk kā Mutā’la’a Kaysī Kiyā Cā’e*, 41-61.

24 Sindī, *Kur’ān-i Pāk kā Mutā’la’a Kaysī Kiyā Cā’e*, 70.

25 Bu konudaki geniş bilgi için bkz. Birişik, *Sosyalist Müfessir Ubeydullah Sindī*, 200-201.

26 Shaikh, *Maulana Ubaid Allah Sindhi*, 192.

27 Detaylı bilgi için bkz. ‘Ubeydullāh Sindī, *Kur’ān-ı Kerīm kā Muqaddime aur Sūre-i Fātiha ki Tefsīr*, 5-28.

28 Wherry’nin Kur’an ile ilgili kaleme aldığı eseri için bkz. Nur Uddin, “Hint Alt Kıtası’nın Batı ile Etkileşim Sonrası Toplum ve Siyasetinde Kur’an ve Hz. Peygamber” (Doktora Tezi), 219-224.

29 Elwood M. Wherry, *A Comprehensive Commentary on The Quran: Comprising Sale’s Translation and Preliminary Discourse*, I, vii.

30 Sindī ile Mūsa Cārullah’ın Sovyetler Birliği’ndeki teması için bkz. Birişik, *Sosyalist Müfessir Ubeydullah Sindī*, 88-90.

31 Bu tefsir, yıllar önce Urduca’ya, yakın zamanda ise Türkçe’ye tercüme edilmiş, iki cilt olarak yayımlanmıştır: Sindī ve Bigiyef, *İlhāmu’r-Rahmān fī Tefsīri’l-Kur’ān (Kur’ān Tefsirinde Rahmanî İlhamlar)*.

Sindî'nin en çok ilgi gören ve siyasi görüşlerinin yoğunlukta olduğu Kur'an çalışması, *Qur'ānī Şū'ūr-i İnkılāb* adlı eserdir. On beş surenin tefsirinin yapıldığı bu eserde el-Fātiha, el-'Aşr, el-Cum'a, el-Mucādile, el-Ḥaşr, el-Mumteḥine, el-Munāfiḳūn, el-İhlās, el-Felāk, en-Nās, el-Muddessir, el-Muzzemmil, el-Muḥammed, es-Şaff ve el-Fetiḥ surelerinin Urduca yorumları yer almaktadır. Aktif siyasi faaliyetlerinden beklediği sonuçları elde edemeyen Sindî, Mekke'den Hindistan'a döndüğünde, Hint Müslümanlarını İslam dışı güçlerin tahakkümünden kurtarmak amacıyla fikrî ve ilmî çalışmalara öncelik vermiştir. Bu amaçla müfessir arkadaşı Aḥmed 'Ali Lahorî'den (ö. 1962) iki öğrenci talep etmiş; onun gönderdiği Beşir Aḥmed Ludyānevî ve Gāzî Hüdā Bahş adlı iki öğrencinin yazım desteğiyle, 1939-1944 yılları arasında söz konusu tefsiri yazıya dökmüştür.³²

Sindî'ye ait *Tefsiru'l-Maḳām el-Maḥmūd* adlı Urduca bir tefsir eseri daha mevcuttur. Yedi ciltten oluşan bu yazma eser, toplam 975 yapraktan ibarettir ve İslamabad'daki İdara-i Taḥkiḳāt-i İslamî adlı araştırma kurumunda muhafaza edilmektedir. Eser, Mekke'de bulunduğu dönemde Sindî'den dinleyerek not alan Mevlāna 'Abdullah bin Nihal Legharî tarafından kaleme alınmıştır.³³ Eserin 1959'de Hyderabad-sind'de ve 1995'te Ravalpindi'de basıldığı bilgisi de bulunmaktadır.³⁴

Sind dilinde yazdığı *İlkā'u'l-Mennān fi Tefsiri'l-Kur'ān* adlı bir tefsir eseri de bulunmaktadır. Bu tefsir, Hicaz'da bulunduğu dönemde öğrencilerinden Muḥammed Medenî tarafından yazıya geçirilmiştir. Kur'an-ı Kerim'in tamamını kapsayan eser, Medenî'nin öğrencisi Ğulām Muştafā Ḳāsimî (ö. 2003) aracılığıyla üç cilt halinde, Yūsuf Suresi'ne kadar olan kısmı yayımlanmıştır. Tefsir, nüzul sırasına göre düzenlenmiştir. Eser Ḥākim Muḥammad İḳbāl tarafından Urduca'ya tercüme edilmiştir.³⁵

İsimleri sayılan eserlerin yanı sıra 'Ubeydullāh Sindî'ye ait *Mecmū'a-i Tefāsiri-İmām Sindî* adlı bir tefsir eseri de mevcuttur. Beşir Aḥmed Ludhyānevî, Ğulām Muştafā Ḳāsimî, Gāzî Hüdā Bahş ve 'Abdullah Rehimābadî tarafından yayımlanan bu eserde aslında *Qur'ānī Şū'ūr-i İnkılāb* adlı eserdeki sureler ile birlikte es-Sebe', el-Ḥaşr, el-Cum'a, el-'Aşr, el-Kevşer, el-İhlās, el-Felāk ve en-Nās surelerinin tefsiri yer almaktadır. 'Ubeydullāh Sindî'nin ayrıca *en-Nebiyū'l-Emîn ve'l-Ḳur'ānī'l-Mübîn* adlı bir siret eseri de mevcuttur. Geleneksel siret literatüründen farklı olan bu eserde Sindî, seçilmiş Kur'an ayetleri eşliğinde Hz. Peygamber'in hayatının bir portresini çizmeye çalışmıştır. Örneğin çocukluk dönemi ve peygamberlik öncesi hayatı Duḥā suresi aracılığıyla anlatılmıştır. Sindî'ye göre vahyin bir süre kesilmesinden sonra Hz. Peygamber'e teselli ve müjde vermek üzere nazil olan bu surede, çocukluğundan risaletine kadarki hayatının özeti bulunmaktadır.³⁶ Tefsirde olduğu gibi bu eserinde de Sindî, Hz. Peygamber'in inkılapçı kimliğini ön plana çıkarmaya çalışmıştır.

Sindî'nin Kur'an ve tefsir eserlerinin bazıları doğrudan kendisi tarafından kaleme alınmamış, arkadaşları veya öğrencileri tarafından imlâ-istimlâ yöntemiyle yazılmıştır. Ancak, çalışmaların büyük bir kısmı Sindî tarafından tashih edilmiş veya basım aşamasında bizzat kendisi gözden geçirmiştir. Sindî'nin ders verdiği dönemlerde öğrenciler tarafından tutulan notlardan oluşan eserler de mevcuttur. Bu tür çalışmalardan biri *ed-Dîn ve es-Siyāse fî'l-Ḳur'ān*'dir. Sindî, Kabil'de bulunduğu sırada Hindistan'dan göç eden ve hicret hareketi kapsamında Lahor'daki kolejlerden gelen gençlere İslam dininin gerçek öğretilerini aktarmak amacıyla Kur'an dersleri vermiştir. Bu dersler, yakın öğrencilerinden Zafer Hasan Aybek (ö. 1987) tarafından *ed-Dîn ve es-Siyāse fî'l-Ḳur'ān* başlığı altında yazıya geçirilmiştir. Üç ciltten oluşan bir yazma olup birçok surenin siyasi tefsirini, *el-Fevzu'l-Kebîr*'den bazı açıklamaları ve *Ḥucetullāhi'l-Bāliġa*'dan önemli bazı konuların özetlerini içermektedir.³⁷

3. Sindî'nin Kur'an Ayetlerine İlişkin Sosyopolitik Yorumları

Sindî, bölge halkının kurtuluşunun sosyal mücadelelerle mümkün olacağını ve bunun da dinin temel kaynaklarında zaten mevcut olduğunu düşünüyordu. Toplumunu sömürgeci boyunduruğundan kurtarmayı hayatının en önemli amacı belirleyen Sindî, Kur'an'ı toplumsal problemlerin ve siyasal krizlerin çözümü için temel bir kaynak olarak görmüştür. Dolayısıyla yaptığı Kur'an yorumlarının büyük bir kısmı, toplumsal ve siyasal sorunlara çözüm arayışına yöneliktir. Sindî, yaşadığı toplumun sorunlarına Kur'an'ın öğretileri çerçevesinde çıkış yolları sunmaya çalışmıştır. Bu başlık altında onun ayet yorumlarından örnekler vererek dinî öğretilerinin sosyopolitik mücadeleyle nasıl bir ilişki kurduğunu ve Kur'an'ı bir mücadele aracı olarak nasıl sunduğunu incelenmektedir.

32 Rasheed Ahmed ve Jamil Ahmed Nutkani, "Mevlānā 'Ubeydullāh Sindî Kī Qur'ānī Hidmāt Kā Cā'izah," 9-33.

33 Eser hakkında bilgi için bkz. Ahmed ve Nutkani, "Mevlānā 'Ubeydullāh Sindî Kī Qur'ānī Hidmāt Kā Cā'izah," 9-33; Abdu'l-Wāhid Halepota, "Çağdaş Dönemde Sind Ulemasının Kur'an'ı Anlama ve Yorumlamaya Yönelik Katkısı," 320-322.

34 Birışık, *Sosyalist Müfessir Ubeydullah Sindî*, 202.

35 Ahmed ve Nutkani, "Mevlānā 'Ubeydullāh Sindî Kī Qur'ānī Hidmāt Kā Cā'izah," 9-33.

36 Detaylı bilgi için bkz. 'Ubeydullāh Sindî, *en-Nebiyū'l-Emîn ve'l-Ḳur'ānī'l-Mübîn*, 30-32.

37 'Abdu'l-Ḥālek Azād, "Ḳur'ān-ı Ḥākim Kī Tefsir," 5-58.

3.1. Sosyal Adalet-Eşitlik

Adalet ve Kur’an

Sindī, Kur’an-ı Kerim’in gönderiliş amacının toplumda adalet ve eşitliği sağlamak olduğunu ifade eder. Ona göre, “adalet” Kur’an’daki temel ilkelerden biri olup, bu ilke “takva” kavramından kaynaklanır. el-Muddessir suresindeki “Allah dilemedikçe öğüt alamazlar. O takvaya ehil olandır, bağışlamaya ehil olandır” ayetinde yer alan “takva” kavramı içinde adaleti de barındırır. Ayetin tefsirinde, “takvaya ehil olan” ifadesine dayanarak, “Kendi yetenek ve kabiliyetlerine göre adaletle amel edenler, kâmil adaletin öğretisini aldıklarında onu hemen kabul ederler. İşte bunlar, Kur’an-ı Hakim’den öğüt alabilecek olan kimselerdir”³⁸ şeklinde bir açıklama getirmektedir. Yani, kâmil adaletin öğretisini aldıklarında onu hemen kabul edebilecek niteliklere sahip kimselere (takvaya ehil olan Allah) Kur’an’dan öğüt alabilme imkanı verilir. Buna da referans olarak mutasavvıf Abdulkadir Geylani’nin (ö. 1166), “takvanın anlamı ‘Allah adaleti, ihsanı, akrabaya vermeyi emreder; hayasızlığı, kötülüğü ve zorbalığı yasaklar...’³⁹ ayetidir” ifadesini zikreder.⁴⁰ Sindī, Baqara suresinin başında yer alan “huden lil-muttaḳīn” ifadesini, adaletin tesis edilmesini amaçlayanlar için bu kitabın bir rehber olduğunu belirterek, Kur’an’ın tüm hikmetinin bu cümlede özetlendiğini ifade eder. Ona göre, eğer Kur’an’ı okuyanların amacı adaleti tesis etmek değilse, onlar gerçek anlamda Kur’an okumuyor demektir.⁴¹

Toplumda adalet tesis edildiğinde, eşitsizlikler ortadan kaldırılacak ve yoksullara yardım sağlanacaktır. Sindī, el-Muzzemmil suresinin “Nimet içinde yüzen o yalanlayıcıları bana bırak ve onlara biraz süre tanı”⁴² ayetinden hareketle, mal sahibi zenginlerin dünyadaki davranışları nedeniyle kıyamet gününde sorguya çekileceklerini ifade eder. Ancak bu tür bir hesaplaşmanın yalnızca ahirete bırakılmaması gerekir. Bu dünyada Kur’anî ilkelere ve Allah’ın emrine uygun bir devrim gerçekleştirecek olan cemaat, zenginlerden hesap soracaktır.⁴³ Böyle bir cemaatin amacı, yoksulların çıkarlarını savunmak ve onlara hizmet etmektir. Çünkü Kur’anî devrimin temeli, yoksullara hizmet üzerine kurulacaktır.⁴⁴ Sindī, sömürgeci politikalarla ezilen toplumlarda adaleti tesis etmek için bir devrimin gerekli olduğunu ve bu devrimin Kur’anî ilkelere dayalı olarak gerçekleştirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Toplumda adalet, sınıf mücadelesi ve sosyoekonomik eşitsizliğe karşı sosyalist düşüncelere uygun bir yaklaşım benimsemiş olsa da Zaman’ın da dediği gibi kendisinin sosyal eşitlik düzeninin temellerini aramaya devam ettiği kaynak her daim Kur’an-ı Kerim olmuştur.⁴⁵ Böylelikle Sindī Kur’an-ı Kerim ile sosyopolitik mücadele arasında bir köprü kurmuştur.

İlk bakışta Sindī’nin bu görüşü, zenginlere yönelik bir karşıtlık olarak algılanabilir. Ancak aslında sömürgeci güçlerin “böl ve yönet” politikası, toplumda ekonomik temelli yeni bir alt-üst sınıf yapısı oluşturmuştur. Özellikle İngilizler, halka ait toprakları “zemindar” adı verilen bir arazi sahibi sınıfın himayesine vermiş; bu kişiler de halkı yüksek vergiler karşılığında toprakları tarım amaçlı kullanmaya zorlamıştır. Bu durum, zamanla yoksul bir sınıfın ortaya çıkmasına yol açmıştır. Söz konusu uygulamalardan en çok Müslümanlar etkilenmiştir. Zira toprakların büyük kısmı daha önce Müslümanlara aitti ve İngiliz yönetimi bunları Hindu zemindarlara devretmiştir. Aynı zamanda İngilizler, bölge halkını daha kolay kontrol edebilmek amacıyla, kendilerine yakın çalışacak zengin bir üst sınıf da oluşturmuştur. Bu sınıf, İngiliz çıkarları doğrultusunda kendi halkını baskı altında tutmuştur.⁴⁶ Zamanla, bölgedeki Müslüman toplumu arasında bir sınıfsal tabakalaşmanın ortaya çıktığına da değinmek önemlidir. Özellikle, Sindī’nin yaşadığı sömürge dönemi son yıllarında, sömürgeci güçlerin desteklediği bazı Müslüman elit sınıfların ortaya çıkması bilinen bir olgudur. Tarihçiler, bu sınıflaşmanın Hindu kast sisteminin etkisiyle pekişmiş olabileceği yönünde çeşitli değerlendirmeler yapmaktadır.⁴⁷ Sindī’nin eleştirilerinin, işte bu eşitsizlik üreten sömürge yanlısı her iki taraftan olan zengin/elit sınıfına yönelik olduğu söylenebilir. Onun, Kur’an’ı adaleti tesis etmek ve eşitsizliği ortadan kaldırmak üzere indirilmiş bir rehber olarak gören yaklaşımının arkasında, bu tarihsel ve toplumsal koşulların yattığı kanaatindeyiz.

38 ‘Ubeydullāh Sindī, *Kur’ānī Şu’ur-i İnkılāb*, 399.

39 16/en-Nahl:90.

40 ‘Ubeydullāh Sindī, *Kur’ānī Şu’ur-i İnkılāb*, 399.

41 Sindī, *Kur’ānī Şu’ur-i İnkılāb*, 146.

42 73/el-Muzzemmil:11.

43 Sindī, *Kur’ānī Şu’ur-i İnkılāb*, 332.

44 Sindī, *Kur’ānī Şu’ur-i İnkılāb*, 348.

45 Muhammad Qasim Zaman, *Modern Islamic Thought in a Radical Age*, 230.

46 S. R. Wasti, *Muslim Struggle for Freedom in India*, 58-59.

47 Rafiuddin Ahmed, *The Bengal Muslims, 1871-1906: A Quest for Identity*, 7.

3.2. Orta Sınıf Toplumsal Yapı ve Kur'an

Sindî, bütün insanlık ailesini muhatap alan Kur'an-ı Kerim'in temel öğretilerinin orta sınıf toplumu yaratmaya yönelik olduğunu ifade eder. Çünkü ikinci/orta düzey medeniyet insanlık için zorunlu bir şeydir. Kur'an'ın ilk muhatabı Mekke, Medine ve Taif'te bulunan insanlar da orta düzey bir toplumdur. Her ne kadar orta düzey bir toplum olsa da eksik bir toplumsallık sergilemekteydi. Zira bu toplumlarda servetin belirli ellerde yoğunlaşması, faiz ve rüşvet gibi uygulamaların yaygınlığı, zulüm ve adaletsizlik sistematik olarak varlığını sürdürüyordu. Kur'an'ın hedefi, bu tür eşitsizlik ve ahlaki zafiyetleri ortadan kaldırarak toplumu dikey (hiyerarşik ve sömürüye dayalı) bir yapılandırmadan, yatay (adalet ve dayanışma merkezli) bir modele dönüştürmektir.⁴⁸ Bu bağlamda o, Kur'an'ın ilk muhatabının Bedevi Araplar olduğunu söyleyen müfessirleri eleştirmektedir. Ona göre Bedeviler, iptidai bir toplumsal aşamayı temsil etmektedir. Oysa Kur'an ile "orta düzey" ideal bir toplum inşa etmeyi amaçlanmıştır. Böylesi bir toplum, Hicaz bölgesindeki Mekke, Medine ve Taif gibi şehirleşmiş topluluklarda bulunmakta olup, bu topluluklar, Kur'an'ın ilk muhatapları olarak seçilmiştir. Kur'an ile iptidai toplumu olan Bedevilere sosyal yönetim ve toplumsal işleyişle ilgili ilkelerinden sorumlu tutulmamıştır. Bilakis, kendilerine orta düzey sosyal düzene geçiş yapmaları ve bu düzenin hükümlerine itaat etmeleri emredilmiştir. Sindî'ye göre "yüksek toplum", Kur'an'da kıssaları anlatılan ve helâk edilen büyük imparatorluklar kuran toplumlardır. Bu kıssalar muhataplara bir uyarı olarak sunulmakta; onlar, adaletsizlik ve taşkınlıktan uzaklaşmaya ve daha dengeli, adil ve "orta düzey" bir toplumsal yapıya yönelmeye çağrılmaktadır.⁴⁹

Sindî, İngiliz sömürgeci imparatorluğunu, yok olması beklenen "yüksek toplum" olarak tanımlamıştır. Ona göre, bu tür yüksek toplumlar, dikey şekilde mevcut olup diğer toplumları ezmektedir. Kur'an'ın hedeflediği ise yatay bir toplum yapısıdır; bu yapı, her türlü insanı barındıracak şekilde daha kapsayıcıdır. O, Bakara suresinin "Yüzlerinizi doğuya ve batıya çevirmeniz erdemlilik değildir...İşte doğru olanlar bunlardır ve işte takva sahipleri bunlardır" ayetinin⁵⁰ tefsirinde bu görüşlerini aktarmıştır. Ona göre, ayette, dört temel ahlaki erdem ve orta düzey bir toplumsal düzene uygun olarak detaylandırılmış imanî konular yer almaktadır. Allah, doğuya veya batıya yönelmenin, yani farklı Ehl-i Kitap gruplarının kendi kiblelerine yönelmesinin İslam olmadığını belirtmektedir. Ayetteki mesaj, kibleye yönelmenin yalnızca dinin zahirî ve sembolik bir yönü olduğunu ifade eder; dinî talimatların asıl amacı ise genel toplumsal birliği sağlamaktır. Bu da ayette belirtilen ilkelere göre iman etmek, mal sahiplerinin ihtiyaç sahiplerine mallarından yardım etmesi ve ayette sıralanan diğer talimatlara uymakla gerçekleşir. Sindî, sembolik yönelmenin, gerçek anlamda imanlı bir kişi olmayı sağlamadığını, ancak ayette belirtilen ilkelerin uygulanması ve davranışların doğru şekilde gerçekleştirilmesiyle bunun mümkün olduğunu ifade eder. Bu tür bir iman, doğruya çağırıcı ve toplumsal birleşimi sağlayan bir sosyal yapının temelidir. Kur'an'ın bu tür imana çağırmasının amacı, tüm milletlerde orta düzey toplumsal yapının kurulmasıdır. Sindî, orta sınıf bir toplumun inşa edilmesi gerektiği fikrinin, Kur'an mesajlarıyla uyumlu olduğunu bu şekilde savunmuştur.⁵¹

Sindî'nin "orta sınıf toplumu" söylemi, onun toplumu sınıfsal bir bölünmeye yerleştirme amacı taşıdığı şeklinde anlaşılabilir. Ayrıca, bu yaklaşımını Kur'an-ı Kerim'e dayandırması, haklı olarak eleştiriye konu olabilir. Zira İslam'ın temel öğretilerine göre insanlar arasında üstünlük yalnızca "takva" ölçüsüne göre belirlenebilir.⁵² Ancak şu da bir gerçektir ki bu ilke, sosyo-ekonomik açıdan toplumda oluşan sınıfları ortadan kaldırmayı hedeflemez; daha ziyade manevi bir üstünlüğe işaret eder. Bu nedenle İslam düşüncesinin toplumsal sınıflaşmaya bakışını, tek bir öğretiye indirgemeden, temel prensipler ile tarihsel pratikler ve farklı yorumlar arasındaki gerilim üzerinden anlamak gerekir. Bu konuyu daha derinlemesine ele almak, makalenin ana odağından uzaklaşmaya neden olabileceğinden, burada sınırlı tutuyoruz. Bununla birlikte, kanaatimizce sosyalizmden etkilenen Sindî'nin "orta sınıf" gibi ifadeler kullanmış olmasının nedeni, amacının toplumdaki adaletsizlik ve iktisadi eşitsizliği ortadan kaldırmak olduğu ve bu hedefin temel İslam düşüncesi ile paralellik taşımasıdır. Nitekim İslam'ın zekat, sadaka, faiz (riba) yasağı ve miras hukuku gibi ilkeleri, servetin toplum içinde yaygınlaştırılmasını sağlamakta ve daha adil bir toplum yapısının oluşumuna katkıda bulunmaktadır.

48 'Ubeydullah Sindî, *İlhâmu'r-Rahmân fi Tefsiri'l-Kur'an*, I/II, 215.

49 Sindî, *İlhâmu'r-Rahmân fi Tefsiri'l-Kur'an*, I/II, 209-211.

50 2/el-Bakara:177 "Yüzlerinizi doğuya ve batıya çevirmeniz erdemlilik değildir. Asıl erdemli kişi Allah'a, ahiret gününe, meleklerle, kitaba ve peygamberlere iman eden; sevdiği maldan yakınlarına, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, yardım isteyenlere ve özgürlüğünü kaybetmiş olanlara harcayan; namazı kılıp zekâtı verendir. Böyleleri anlaşma yaptıklarında sözlerini tutarlar; darlıkta, hastalıkta ve savaş zamanında sabrederler. İşte doğru olanlar bunlardır ve işte takva sahipleri bunlardır."

51 nızımamşılaÇ .ntşimla ele edlikeş rib ilmaspak adnitla ıgılşab "akabaTlaysoS atrO edrelneKrumaM" inay "الاجتماعية المتوسطة في القرى العامرة" uyunok ub ,ıdniS .41-902 ,II/I ,nā'ruḤ-l'irīṣfeT if nāmḥar-r'umāhlī ,ıdniS .zkb niçi iglib şineG .ntşimliderkiz eltezö unok adnusutlurğod inamügra

52 49/el-Hucurât:13.

Batı sömürge siyaseti, Müslümanların düşünce dünyasını çeşitli açılardan etkilemiştir. Gelenekçi çizgide eğitim gören 'Ubeydullâh Sindî gibi bir alimin, toplumu İngiliz emperyalizminden özgürleştirme çabasında sosyalizm gibi bir ideolojiye yönelmesi, sömürge politikalarının ters etkisine bağlanabilir. Sosyalizm etkisindeki onun bu durumu, dikkat çekici olmakla birlikte, söz konusu düşüncenin yansımalarını diğer örneklerde de görmek mümkündür. Kur'an-ı Kerim'i bir inkılab/devrim kitabı olarak sunan Sindî, sınıf mücadelesinin ayetlerde ve Hz. Muhammed'in faaliyetlerinin merkezinde yer aldığını söyler. Ona göre Rasulullah (sav) döneminde büyük güçler olan Roma ve Sasani (Kayzer ve Kısra) imparatorluklarının 7. yüzyılda zayıflaması ve/veya yok olmasında Kur'an-ı Kerim'in gerçekleştirdiği inkılabi mücadele önemli bir rol oynamıştır. Çünkü bu iki imparatorluk, elitist bir zihniyeti temsil etmekteydi. Elitizmin en büyük kötülükleri ise israf, yoksulların ezilmesi ve mali ile siyasi gücün dar bir zümre tarafından tekel altına alınmasıdır. Sindî, tüm bu kötülükleri "sermaye tapınması" olarak nitelendirir ve en büyük günahlar arasında sayar. Bu nedenle Kur'an'ın eşitsizliği ortadan kaldırmak ve ilahi egemenliğin eşitliğini sağlamak amacıyla bu iki imparatorluğu yıktığını belirtir. Ona göre, Kur'an'ın inkılabın hedefi, sermayeye tapan rejimleri devirmek ve yerine yoksulları yücelten, adil ve eşitlikçi bir toplum düzeni kurmaktır.⁵³ İngilizlerin uyguladığı sömürge politikaları, yalnızca Müslüman toplumu değil aynı zamanda Hindu alt sınıflarını da iktisadi açıdan zayıf konuma düşürmüştür. Bu sosyo-ekonomik durum, Sindî'nin siyasi mücadelesinde belirgin izler bırakmış ve onun düşünsel gelişimini etkilemiştir. Bu bağlamda, sınıf mücadelesine büyük önem veren sosyalizm düşüncesi ile tanışması, onun Kur'an'a yaklaşımını da şekillendirmiştir. Bu etkileşim, Sindî'nin Kur'an düşüncesinde sosyal adalet ve eşitlik gibi temaların ön plana çıkmasına yol açmıştır.

3.3. Sömürgecilğe Karşı Uyarı-Uyanış ve Kur'an

'Ubeydullâh Sindî'nin ayet tefsirlerinin önemli bir amacı, Müslüman toplumun içinde bulunduğu sıkıntılara dikkat çekmek ve insanları bu sorunlar konusunda uyandırmaktır. Örneğin "Bilerek hakkı batıl ile karıştırmayın, hakkı gizlemeyin"⁵⁴ ayetini, dönemin toplumsal problemleri bağlamında yorumlamış, Hint Müslümanlarının nasıl hakkı batıl ile karıştırdıklarını ve hakkı nasıl gizlediklerini, geleneksel tefsir yorumlarından farklı bir bakış açısıyla ortaya koymuştur. Bu sorunu, toplumun sömürgeci güçlerden kurtulamamasına bağlamıştır. Sindî'ye göre din, gerçek amaçlar ile bu amaçlara ulaşmak için gerekli araçlardan ve vesilelerden oluşur. Ancak bir kişi bu araçları ve vesileleri amaç haline getirirse, o zaman hakka bâtil bir görünüm kazandırmış olur. Bu durumda, sünnet ve müstehab olanları vacip ve farz yerine koyarak, bunların sünnet ve müstehab olduklarını gizleyip hakka batıl bir şekil vermiş olur. Hindistan'ın İngiliz sömürgesi altında özgürleşmek ve esaretten kurtulmak varken, halkın büyük bir kısmının bu hedefi unutup, inek kesmeyi dinin en önemli ibadeti olarak kabul etmelerini bu duruma örnek gösterir. Bu arada ineğin Hint teopolitik tarihinde önemli bir mesele olduğunu hatırlatmakta fayda görüyoruz. Hinduların, ineği kutsal kabul ederek dinlerin önemli bir sembolü olarak görmesi ve Müslümanların da ineği kurban etmeleri ve inek eti tüketmeleri, tarih boyunca bu coğrafyada siyasi ve dinî anlamda bir kaotik meselesi olmuştur.⁵⁵ Sömürgecinin son dönemlerinde bile inek kesmek meselesinden Müslüman-Hindu arasında çatışmalar meydana gelmiştir. Sindî bu çatışmaları kastederek inek kesmek, İslam fetihlerinin Hint havzasına ulaştığı ilk dönemlerde, Hindularla Müslümanları ayırt etmek ve Hindulara karşı zaferi simgelemek amacıyla bir araç olarak kullanıldığını, ancak zamanla insanlar, inek kesmek (burada kurban kastetmiyor) dinin gerçek maksadı değil sadece bir vesile (zaferi simgeleme amacı) olduğunu unutarak bunu farz ve vacip yerine koyduğunu ifade eder. Ardından, halbuki şu anda toplumun en önemli farz işi, ülkeyi kafirlerden yani İngilizlerden kurtarmak olduğunu ifade ederek sert bir eleştiri yapmaktadır.⁵⁶ Yani bu bağlamda, söz konusu ayet aracılığıyla, Müslümanların Hindularla uzun süredir devam eden inek meselesine odaklanmaktan ziyade, İngiliz sömürge yönetiminden kurtulmayı öncelikli bir mesele olarak görmeleri gerektiğine vurgulamaktadır.

Sindî, ayrıca el-Bakara 42. ayet ışığında Kur'an'ı anlamaya gereken önemi vermeyip yalnızca mantık, nahiv, sarf, meani, beyan, bedi gibi dil ve alet ilimlere gereğinden fazla önem veren ulemayı eleştirerek dikkat çekici bir uyarıda bulunur. Ona göre, bu ilimler, Kur'an'a ulaşmada birer vasıta kabul edilmelidir. Şâh Velîyullâh'ın takipçilerinden yalnızca küçük bir grubun dışında, çoğu kişinin bu ilimleri, bir araç değil, bizzat amaç haline getirdiğini ve bunlarla meşgul olup Kur'an'ı terk ettiklerini ifade eder. Kendisi bu durumu, ayette belirtilen

53 Sindî'nin Kur'an'a bu tür düşünceleriyle yaklaşma örneklerinin bir özeti için bkz. SherAli Tareen, "Revolutionary Hermeneutics: Translating the Qur'an as a Manifesto for Revolution," 1-24.

54 2/el-Bakara:42.

55 Ekber Şah'ın (ö. 1605) Hinduların gönlünü almak için Müslümanlara inek kesmeyi yasakladığını bile görmekteyiz. Murray Thurston Titus, *Indian Islam: A Religious History of Islam in India*, 157. Hindistan'da günümüzde bile inek siyaseti önemli bir meseledir. Bkz. Tadeusz Margul vd., "Hint İnek Tapmanın Bugünkü Durumu," 301-320.

56 Sindî, *İlhâmu'r-Rahmân fi Tefsiri'l-Kur'an*, I/II, 101.

şekilde hakkın gizlenmesi ve batıla karıştırılması olarak değerlendirir.⁵⁷ Sindî'nin söz konusu ayete ilişkin bu yorumunun arka planında, dönemin eğitim ve sosyopolitik koşullarının belirleyici rol oynadığı açıkça görülmektedir. Dönemin bazı medrese müfredatında Kur'an'a ve hadise yeterince önem vermeyip dinî eğitimin yakın geçmişinden devam eden bir kalıntısı olarak araç ilimlerinden sarf ve nahiv ilimlere gereğinden fazla önem veriliyordu. Mesela Şibli Nu'mânî'nin (ö. 1914) Nedvetü'l-'Ulemâ Medresesi için müfredatı hazırlarken, önceki medrese müfredatlarında Kur'an'ın doğrudan anlaşılmasına yeterince önem verilmediğini; bunun yerine araç ilimlerden Nahiv ve Sarf ilimlere fazla önem verildiğini, mantık ve felsefe kitapları ders müfredatında o kadar fazladır ki; tefsir, hadis, fıkıh ve fıkıh usulü gibi ilimlerin tüm kitaplarının toplamı bile sayıca onlara denk olamayacağını ve tefsir ilmi çok önemli bir ilim dalı olmasına rağmen sadece *Celâleyn ve Beyḍāvî* gibi muhtasar iki kitabın okutulmakta olduğunu ifade ederek eleştirilerde bulunmuştur.⁵⁸

Aslında bölgedeki dinî eğitim müfredatındaki reform Şâh Veliyullâh ed-Dihlevî ile başlamıştır. Hint Müslüman toplumunun giderek zayıfladığını ve bunun gelecekteki olası etkilerini fark eden Dihlevî, topluma yeniden Kur'an'a dönüş çağrısında bulunmuştur.⁵⁹ Sindî'nin, Dihlevî'nin eserleri üzerine derin eğitim aldığı ifade etmiştir. Onun Kur'an'a yönelik metodolojik yaklaşımının temelinde, büyük ölçüde Dihlevî'nin bu düşüncesinin etkisi yatmaktadır. Nitekim tefsirinin başlığında da (*İlhâmü'r-Rahmân fî Tefsiri'l-Kur'ân 'alâ Uşûli'l-İmâm Şâh Veliyullâh ed-Dihlevî*)⁶⁰ açıkça belirtildiği üzere, bu eser onun düşünce sistematığı çerçevesinde kaleme alınmıştır. Ancak bazı aşırı yorumlarından ötürü Sindî'nin bazen Şâh Veliyullâh düşüncesinin ötesine geçtiği izlenimini de vermektedir. Öte yandan onun Kur'an'a bu derece siyasi düşüncesiyle yaklaşmasında, sömürgeciliğe karşı faaliyetlerden ötürü sürgün hayatına bile maruz kalan hocası Maḥmūd Ḥasan Diyobendî'nin önemli bir etkisi de olduğunu ifade etmekte fayda vardır. 1857 sonrasında Hint Alt Kıtası'ndaki Kur'an araştırmalarında -Sindî kadar olmasa da- geleneksel yaklaşımlardan belirgin bir kopuşun yaşandığı gözlemlenmektedir. Bu metodolojik dönüşümün temel saiklerinden biri, bölge Müslümanlarının doğrudan sömürgeci tahakküme maruz kalması ve buna bağlı olarak gelişen savunma veya yenilenme ihtiyacıdır.⁶¹

3.4. Evrensel Sosyoekonomik Devrim ve Kur'an

Sindî, Hint İslam toplumunun kurtuluşu için Kur'an'ı adeta inkılabının bir manifestosu kabul etmiştir. Vahiy ile inkılabın birbirinden ayrılmayacağını savunan Sindî'ye göre Kur'an, özünde adaletsizlikleri ortadan kaldırmayı ve zayıfları yüceltmeyi hedefleyen küresel bir devrim çağrısı yapan inkılâbî bir metindir. Fâtiha suresinde geçen "şirâtu'l-mustakîm" deyiminden hareket ederek Kur'an'ın amacının, doğru yolda yürüyen bir toplum inşa etmek olduğunu söyler. Bu sure, "milletlerarası (küresel) bir dua" niteliği taşır ve bu duanın öğrettikleriyle Kur'an-ı Kerim, evrensel bir sosyal harekete çağrı yapar. Sindî, Fâtiha suresinin Müslümanların günlük namazlarında sürekli tekrarlanmasının önemini, İslam'ın başlattığı sosyoekonomik devrimin özlü bir özeti olmasında görür.⁶² Bu sure aynı zamanda evrende var olan bütün milletleri bir araya getirebilecek⁶³ inkılâbî bir duadır:

Biz hiçbir peygamberin kitabında, kişisel, ulusal, coğrafi ve soyut etkilerden arındırılmış böyle bir dua görmedik. Yalnızca Fâtiha suresinin sosyal devrimci nitelikli duası, tüm bu etkilerden arındırılmış bir duadır ve buna (öyle içerikli bir dua ki) tüm milletler bir araya gelerek "âmîn" diyebilirler.⁶⁴

akşab ahad ev ikadn'ısatıK tıA tniH ısrak erelzilignİ edmenöd o ,ednisireg ninisemridnelreğed ub nın'ıdniS .rüdñüküm kemelyös iniğittay nınisabaç ev uzra emritte tekerah etkilrib ınıralpusnem nid filethum ikedrelrey ,etkilrib elkemte patih aralnamülsüm alyicama kemte eledacüm ısrak eğilicegrümös ,ednügüdnöd nad'zacıH ,O pusnem erelnid ilkraf nınıjasem nı'na'ruK .rutşumnulub adırğaç adralunok iltişeç ed enirelmıla hiS ev udniH aczınlay nınıralmulpot nid reğid ,admalğab uB .rutşumnivas iniğecelibenesmineb ednüzö ad nadnıfarat relişik niçi relmilsüm i-ryag ı'na'ruK ev şimte edafi iniğitkereg ıralamla etakkid ad ı'na'ruK liğed inirelkeneleg idnek

57 Sindî, *İlhâmü'r-Rahmân fî Tefsiri'l-Kur'ân*, I/II, 102.

58 Nu'mânî'nin bu yorumunda kendisinin mantık ve felsefe gibi ilimlere önem vermediği sonucu çıkarılmamalıdır. Kendisi mantık ve felsefe ile ilgili kitapların sayısına kadar tefsir-hadis gibi temel İslamî ilimler ile ilgili kitap okutulmadığını kastetmek istemiştir. Aynı zamanda yorumunun devamında 'ilmu 'akâ'id ve kelim ilimlerine de yeterince önem verilmediğinden, müfredatta modern bilim ve İngilizceyi de dahil edilmediğinden getirdiği eleştiri onun modern ilim-bilime ne kadar önem verdiğini göstermektedir. Bkz. Seyyid Suleymân Nedvî, *Ḥayât-i Şibli*, 330-331, 398-399.

59 G. N. Jalbani, *Teachings of Shah Waliyullah of Delhi*, 3.

60 Sindî'nin bu eser hakkındaki bazı değerlendirmeleri için bkz. Ubeydullah es-Sindî'nin İlhâmü'r-Rahmân Adlı Tefsirine Dair Bazı Değerlendirmeler," 1-19.

61 Bkz. Nur Uddin, "Qur'anic Studies in Colonial South Asia: Evolution and Intellectual Transformations," 507-534.

62 Sindî, *Kur'ânî Şu'ur-i İnkılâb*, 103.

63 Sindî'nin tüm dine mensup milletleri kapsayan bir toplum oluşturma düşüncesi hakkında bkz. Büyük, "Ubeydullah Sindî'ye (ö. 1944) Göre Kur'an'ın Tüm Milletleri Kapsayan Yaşanabilir Toplum Modeli."

64 Sindî, *Kur'ânî Şu'ur-i İnkılâb*, 103.

edniçi iraludniH ev namülsüM nin'İdniS⁶⁵.ritsimte edafi iniğitkereg isemneltsü ninirib iniverög amalmuroy enirelteya na'ruK unub ev isamnuvas edniçi eveçreç rib illeb (قومی انقلاب) initekerah mirved ıclasulu ığıdrıdnırab .ridisegretsög rib ilmenö reğid nınığıdalmuroy adnımalğab kitilopoysos nimenöd i'mireKı-na'ruKad⁶⁶ısamrıdnayad

Hicaz'dan döndüğünde o, siyasi aktiviteler yerine fikrî ve ilmî mücadeleye ağırlık vermiştir. Sömürgeciliğe karşı mücadelesini, fikri açıdan Kur'an-ı Kerim ile buluşturmaya çabalayan Sindî, *Qur'ânî Şu'ur-i İnkılâb* adlı tefsirinde bazı sureleri, daha önce benzeri görülmemiş bir yöntemle adlandırmıştır. el-Fâtiha'ya "Qur'ânî Esâs-ı İnkılâb", el-'Aşr'a "Qur'ânî Uşul-i İnkılâb", el-Mucâdile'ye "Qur'ânî Hizb-i İnkılâb", el-Ḥaşr'a "Qur'ânî İkdâm-ı İnkılâb", el-Mumteḥine'ye "Qur'ânî Kânûn-ı İnkılâb", el-Muddessir ve el-Muzzemmil'e "Qur'ânî Düstür-ı İnkılâb", Muḥammed'e "Qur'ânî Ceng-i İnkılâb", el-Feth'e "Qur'ânî 'Unvân-ı İnkılâb", el-İhlâs, el-Felaḫ ve en-Nâs surelerine de "Qur'ânî Fikr-i İnkılâb" adlarını vermiştir.⁶⁷ Surelerin yorumunu da verdiği başlıklara uygun yapmıştır. Doğrusu Sindî söz konusu surelerde başlıkta kastetmiş olduğu konulara dair fikirler/mesajlar barındırdığını işaret etmek istemiş, onları surelerin asıl adı olarak görmemiştir.

3.5. Hareketin Evrimci ya da Devrimci Olma Meselesi ve Kur'an

Sindî, Kur'an-ı Kerim'i, Batı sömürge düzeninden topluları kurtarmak için bir mücadele aracı olarak sunmuştur. "Ceng-i İnkılâb" adını verdiği Muḥammed Suresini tefsir ederken toplumsal hareketleri "Evrimci Hareket" ve "Devrimci Hareket" olarak iki kategoriye ayırır. Ona göre "Evrimci Hareket", yalnızca propaganda yoluyla yayılmaya çalışır ve bu hareket, savaş gibi eylemleri ve cemaatçilik gibi unsurları içermez. Buna karşılık, "Devrimci Hareket" in amacı, bir cemaatin oluşmasıdır; bu cemaat, ideallerini ülke genelinde hakim kılmak için mevcut hükümetin kontrolünü ele geçirme çabası harcar. Ona göre, İslam'ın, hem savunma savaşlarını hem de saldırı savaşlarını içeren evrensel bir devrimci hareket olduğu net bir şekilde anlaşılmalıdır. Bu hareketin bir parçası olarak savaş da gereklidir. Çünkü, devrimcilerin kendilerine saldıranlara karşılık vermek için beklemeyip, gerektiğinde saldırılara karşı önce saldırıya geçerek rakiplerin saldırı yetkilerini ellerinden almaları elzemdir. Bu açıklamadan sonra Sindî, Feth suresindeki Hudeybiye Antlaşması'nın ardından Hayber Muharebesi'ne hazırlık emrini örnek göstererek, bu savaşın tarihi bilgilere göre bir savunma savaşı olmadığını ifade eder. Ona göre bu durum, Kur'an hareketinin evrimci değil, devrimci bir mahiyete sahip olduğunu göstermektedir. 'Ubeydullāh Sindî, Müslümanların savaşlarını yalnızca savunma savaşıyla sınırlayan görüşleri eleştirir ve bu kişilerin toplumsal hareketlerde bu ayrımı göz ardı ettiklerini belirtir.⁶⁸

Batılıların, İslam'ı "kılıç dini" veya "şiddet dini" gibi tanımlamalarla betimleyerek, siyasi üstünlükleri sayesinde bu algıyı Müslüman toplumu küçük düşürmek için kullanmaları, sömürge döneminde etkili bir taktik olarak benimsenmiştir. Batılılar, özellikle 19. ve 20. yüzyıllarda siyasal güçlerinden yararlanarak İslam hakkında bu tür söylemleri iyi bir şekilde yerleştirmeye çalışmışlardır. Buna karşılık, bazı Müslüman düşünürler, İslam'ın yalnızca savunma savaşlarına izin verdiği görüşünü ileri sürmüşlerdir. Sindî ise Müslümanların bu şekilde İslam'ı savunmalarını, Batılıların entelektüel saldırılarından kaçamayıp onların tuzaklarına düşmek olarak değerlendirmiştir. Ona göre, bu tür savunmacı yaklaşımlar sadece Batı propagandasına daha fazla inandırıcılık kazandırmakla kalmaz, aynı zamanda İslam'ın devrimci ruhunu da zayıflatır.⁶⁹ Sindî, Batılıların İslam'ı "kılıç dini" olarak suçlarken ikiyüzlü bir yaklaşım sergilediklerini ifade eder. Batılıları kastederek, günümüzde de bir tür saldırı savaşının sürdüğünü ve bu savaşların, bir milletin diğerini köleleştirerek ekonomik kazanç elde etmeyi amaçladığını belirtir. Bu durumu "sömürü savaşı (گن ج ی ع ا ف ت ن ا)" olarak tanımlar. Ona göre, emperyal çıkarlar elde etmek amacıyla gerçekleştirilen bu tür savaşların, toplumlara fayda sağlama gibi bir amacı yoktur. Kur'an, emperyal çıkarlar doğrultusunda yapılan savaşları asla onaylamaz, yalnızca adil bir ideolojinin korunması ve yayılması amacıyla savaşa izin verir. Bunun için Kur'an, savunma ve saldırı savaşları arasında bir ayrım yapmaz. Bu bağlamda ister savunma ister saldırı olsun her iki savaşta da Müslümanların özür dilemelerine gerek olmadığı görüşündedir.⁷⁰ Sindî cihad hakkındaki Kur'an'ın temel görüşünü şöyle ifade eder:

Kur'an-ı Hakim'e göre savaşın asıl amacı savaş yapmak değildir. Asıl amaç, zulmü mazlumlardan uzaklaştırmaktır, bu ister savaş yoluyla olsun isterse savaşın durdurulmasıyla. Eğer savaşın zulmü daha da artıracığı korkusu

65 Zaman, *Modern Islamic Thought in a Radical Age*, 226.

66 Sindî, *Qur'ânî Şu'ur-i İnkılâb*, 340-348.

67 Bkz. Sindî, *Qur'ânî Şu'ur-i İnkılâb*, (İçindekiler kısmı).

68 Sindî, *Qur'ânî Şu'ur-i İnkılâb*, 420-421.

69 Sindî, *Qur'ânî Şu'ur-i İnkılâb*, 424.

70 Sindî, *Qur'ânî Şu'ur-i İnkılâb*, 421.

varsa, savaş durdurulacaktır. Eğer barış ile zulüm sona eriyorsa, barış yapılacaktır, hatta o barış, ne kadar zayıf şartlar altında olursa olsun kabul edilecektir.⁷¹

Sindî, cihat konusunda dönemin Diyobendî alimlerini dolaylı yoldan uyarmaya çalışmıştır. Bu noktada, Hint Müslümanların ekseriyetinin bağlı olduğu Hanefî mezhebi imamlarından el-Ceşşâs'ın (ö. 370/981) *Ahkâmu'l-Kur'an* tefsirinde beyan ettiği görüşü referans göstermiştir. El-Ceşşâs, kötülüğü yasaklamak için silaha sarılmamak gerektiğini ve zalim bir yöneticiye asla karşı çıkılmaması gerektiğini savunan pasifist alimlere keskin eleştirilerde bulunmuştur. Ona göre, eğer bir zalimi sözle uyarmak ya da fiziksel olarak kötü eylemlerinden alıkoymak etkisiz kalıyorsa, bu durumda o kişiye karşı silah kullanarak savaşmak gerekir.⁷² Sindî ise el-Ceşşâs'ın bu görüşü üzerinden dönemin alimlerine şu uyarıda bulunmuştur:

Cihad ve emr-i bi'l-ma'rûf konusunda fakih el-Ceşşâs'ın *Ahkâmu'l-Kur'an* adlı eserinde çok iyi bir şekilde açıklamalar yaptığını görüyoruz. Bizim için bu yeterlidir ve anlamlıdır. O, İmam Ebû Hanîfe'nin metoduna uygun devrimci bir ruhu korumuştur. Bu kitabın yayımlanmasından sonra Hanefî mezhebi için Kur'an-ı Hakim'in devrimci hareketinden uzak durmaya hiçbir mazeret kalmamıştır.⁷³

Sindî, Müslümanların yaşadığı çalkantılı dönemde kendisinin de içinde bulunduğu sosyopolitik mücadele ile her zaman Kur'an-ı Kerim'in bir ilişki kurarak bunun meşruiyetine vurgu yapmaya çalışmıştır. Hocası Maḥmūd Ḥasan Diyobendî'nin verdiği "Siz tek başınıza cihad edebilir ve dünyayı fethedebilirsiniz" öğüdü için zamanında delil elde edemediğine pişmanlık duyar. Ardından, artık Caşşâs'tan gelen böyle deliller ortaya çıktığına göre Diyobendî cemaatinin içinde barındırdığı cihada hazırlanmayan nifakın ortadan kaldırılması gerektiğini ve cihada hazırlanmayan alimlerin makamlarından uzaklaştırılması gerektiğini ifade eder.⁷⁴ Sindî gibi sömürgeci gücüne karşı mücadele içinde hayatını adayan bir alimin Kur'an-ı Kerim'i bu şekilde yorumlamasını dönemin sosyopolitik şartlarına bağlamak gerekmektedir. Kendisi İngiliz hükümetinden izin alarak sürgünden döndüyse de bu tür görüşlerden ötürü sömürgeci İngiliz istihbaratı, vefatına dek onu hep büyük bir şüpheyle izlemeye devam etmiştir.⁷⁵

Burada anılması gereken önemli bir husus da Sindî'nin cihat ile ilgili bu yorumunda geleneksel Hanefî fikhî ile devrimci bir İslamî hareket arasında köprü kurma çabasıdır. Ayrıca onun el-Ceşşâs'ı "devrimci" bir perspektifle okuma cesareti, o dönemin Hanefî geleneği içinde bir reform çağrısı yapma stratejisini öne çıkardığını gösterir.

'Ubeydullâh Sindî, temelde geleneksel İslam düşüncesini benimseyen Diyobendî camiasında yetişmiş olsa da yaşadığı dönemin muhtelif şartları nedeniyle, Kur'an yorumlaması dahil olmak üzere İslam düşüncesinin bazı alanlarında gelenekçi çizgiden farklı görüşler geliştirmiştir. Bu durum, bazı araştırmacıların Sindî'yi Diyobendî çizgisinden çıkmış olarak değerlendirmesine, bazıları ise onu geleneksel ve çağdaş düşünce arasında bir köprü olarak görmesine yol açmıştır.⁷⁶

Sindî'nin yapmış olduğu bu tür Kur'an yorumlarının izlerini, toplum ve siyaset ile ilgilenen diğer alimlerde de görmek mümkündür. Onun geleneksel çizgiden farklı olarak Kur'an'ı devrimci/inkılapçı bir metin biçiminde okuması, Mevdüdî'nin yaklaşımıyla paralellik göstermektedir. Mevdüdî, Kur'an'ın yalnızca bir yasa koyucu, ahlakî ya da felsefî bir kitap olmadığını, aksine bir hareket kitabı olduğunu ifade etmiştir. Ona göre, bu kitap bir toplumsal değişim rehberi hareket kitabıdır, bu sebeple, Kur'an'ın vücuda gelişinin en doğal şekli, hareketin ilk başladığı andan son anına kadar onunla birlikte ilerlemesi ve hareket ilerledikçe, ihtiyaçlara göre aşamalı olarak vahyedilmesidir.⁷⁷ Doğrusu sömürgeci siyaset ve benzeri güçler tarafından baskı altında kalma tecrübesi yaşamış alimler ve düşünürler için Kur'an'ı 'Ubeydullâh Sindî'nin bakış açısıyla okumak, doğal bir gereklilik ve anlayışla karşılanması gereken bir yaklaşımdır. Toplumun eşitliği ve özgürlüğü gibi konularda faaliyet gösteren ve akademik çalışmalar yürüten Afrikalı entelektüel Farid Esack'ın görüşü de bu bağlamda önemli bir noktaya işaret etmektedir. Esack'a göre, ezilen ve özgürleşme mücadelesi veren toplum kesimleri için neşeli bir entelektüel tarafsızlık mümkün değildir; bu bağlamda bölünmüş ve sömürücü yapılar altında yaşayanlar için kutsal metinlerin anlamlarını ve kullanımını yeniden düşünme özgürlüğünü savunmak ve özgürleşmeyi sağlayacak yeni yorumlama yöntemleriyle okumak elzemdir.⁷⁸

71 Sindî, *Kur'ânî Şu'ur-i İnkılâb*, 572.

72 Ebû Bekr er-Râzî el-Ceşşâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, II:43.

73 Sindî, *Kur'ânî Şu'ur-i İnkılâb*, 473-474.

74 Sindî, *Kur'ânî Şu'ur-i İnkılâb*, 565.

75 Zaman, *Modern Islamic Thought in a Radical Age*, 227.

76 Bashir, *The Qur'an in South Asia*, 138,149; Tanvir Anjum, "Bridging Tradition and Modernism," 7-35.

77 Seyyid Ebû'l-A'lâ Mevdüdî, *Tefhimu'l-Kur'an*, 3:450.

78 Farid Esack, *Qur'an, Liberation and Pluralism*, 78.

Sonuç

Hint Alt Kıtası'nda İngiliz sömürgeci gücü 18. yüzyıl ortalarından itibaren güçlenmeye başlamış ve 19. yüzyıl ortasında bölgenin tamamını İngiliz yönetimi altına almıştır. Bu süreçten en çok etkilenen ve en büyük kayıpları yaşayanlar, hükümlerini kaybeden Müslümanlar olmuştur. Bu duruma karşı toplumu ayakta tutmak ve sömürgeci etkilere karşı direnç oluşturmak amacıyla alim ve düşünürler, yalnızca siyasi faaliyetler değil, buna paralel olarak fikri mücadelelerini de sürdürmüşlerdir. Ulema ve düşünürler, topluma, sömürgeciliğe karşı dinî bir şuur kazandırmak için özellikle Kur'an ayetlerinden faydalanmışlardır. 'Ubeydullāh Sindī'nin Kur'an ayetleri üzerine yaptığı tefsirler, bu tür bir çabanın dikkat çekici örneğini teşkil etmektedir. Onun, dönemin sosyal ve siyasi koşullarını göz önünde bulundurarak yapmış olduğu ayet yorumları ve ayetleri somut olaylarla ilişkilendirmesi, Kur'an yorumlama geleneğine şahsına münhasır yeni özellikler eklemiştir. Özellikle cihad, devrim ve sosyal adalet gibi temalar üzerine yaptığı yorumlar, dönemin diğer müfessirlerinin yorumlarından farklı ve özgün bir perspektif sunmakla birlikte, zaman zaman daha radikal bir yaklaşım sergilemiştir. Bu yorumlar hem literatürde nadir rastlanan hem de bazen aşırı bir yorumlama biçimi olarak öne çıkmaktadır. Sindī'nin, Hint ulema ve düşünürleri arasında farklı bir konumda yer almasının arkasında, genç yaşta iradi bir tercihle İslam'ı benimsemesi, Şeyhū'l-Hind gibi sömürgeciliğe karşı cihad düşüncesini besleyen bir düşünürün yakın öğrencisi olması, Rusya ve Türkiye gibi farklı coğrafyalarda bulunduğu sırada düşünsel etkilerden beslenmesi faktörleri sayılabilir.

Sindī'nin Kur'an tefsirleri, Kur'an'a devrimci bir perspektiften yaklaşan entelektüel bir miras bırakmıştır. Onun Kur'an'a getirdiği yorumlar, yalnızca akademik bir çaba değil sömürgecilik altındaki Müslüman toplumları harekete geçirmek amacıyla yapılan bir çağrıydı. Özellikle *Kur'ānī Şu'ūr-i İnkilāb* ve *İlhāmu'r-Rahmān* gibi tefsirlerinde, toplumsal eşitsizliklere ve sömürüye karşı direniş önerisi getirmesi, Kur'an'ı adeta bir devrim manifestosu olarak sunma çabasının bir yansımasıdır. Dolayısıyla, onun yorumları, sadece dinî değil aynı zamanda siyasi bir strateji olarak da değerlendirilmelidir. Bu öneri, İslam düşüncesinin hem dinî hem de siyasi alanlarda nasıl dönüştürülebileceğini, Kur'an'ın sadece bireysel kurtuluş için değil, toplumsal kurtuluş için de bir araç olabileceğini gösteren bir örnektir. Kısaca o, Kur'an'ı sosyal değişim ve siyasi özgürleşme mücadelesine katmış ve ondan devrimci bir düşünce geliştirmiştir. Sindī, Kur'an'ın ahlaki ve dinî bir metin olmanın ötesinde, toplumsal inkilab için bir yol haritası sunduğunu savunarak emperyalizme karşı bir devrim fikri geliştirmiştir. Bununla birlikte onun sosyopolitik bağlamda geliştirdiği bu fikirlerin, geleneksel İslam düşüncesinin sınırlarını zorlayan bir yönü de bulunmaktadır.

Sindī'nin Kur'an ayetlerine yaptığı açıklamaları ve ayetleri delil getirmesine yöneltilen başlıca eleştiri, dönemin siyasi şartlarından fazlasıyla etkilenmiş olmasıdır. Bu yüzden yorumlarının bir kısmı, yalnızca kendi coğrafyasının sömürge durumu ile sınırlı kalmış izlenimi vermektedir. Oysa Kur'an'ın evrensellik yönünü dikkate alarak daha geniş bir perspektiften değerlendirme ve kapsayıcı bir yaklaşım sağlayabilirdi. Ayrıca onun sosyalizm ideolojisi ile Kur'an'ı ilişkilendirme çabası, dönemin şartlarını yansıtmaya ve sosyalizm ile İslam arasında bazı benzerlikler öngörmesine rağmen, tartışılacak ayrı bir konu olarak karşımıza durmaktadır. Bu da dinî öğretilerin özünden sapmalar yaşanmasına neden olabilir. Dolayısıyla Kur'an'ın dinî ve toplumsal düzene dair öğretilerinin ve mesajının nasıl bir dengeyle aktarılacağı önemli bir sorudur. Kur'an ayetlerini yorumlarken, selefî düşüncesiyle uyumlu bir şekilde, tefsir usulüne aykırı yöntemlerden kaçınıp, ayetlerin anlamını doğru bir şekilde çıkararak bu zafiyetin aşılabileceği kanaatindeyiz. Bu yaklaşım, hem geleneği koruyarak hem de yenilikçi bir perspektif sunarak daha sağlam bir tefsir anlayışının temellerinin atılmasına olanak sağlayabilir.

Sindī'nin sosyopolitik yorumları, Batı sömürgeciliğine karşı bir tepki olarak doğmuş olsa da bunlar aynı zamanda İslam'ın evrensel değerleri ve adalet ilkelerinin yayılmasına yönelik bir çağrıdır. Onun çabası, yalnızca Hint Alt Kıtası'nda değil tüm dünyadaki sömürgeci ve baskıcı yönetimlere karşı bir duruş sergileyen toplumsal hareketler için örnek teşkil edebilir. Genel olarak İslam özel olarak Kur'an ayetleri konusunda yaptığı aşırı yorumlar varsa da tefsir ve diğer eserleri, hem dinî düşüncenin hem de din bağlantılı siyasi hareketlerin çağdaş dünyaya adapte edilme çabası olarak değerlendirilebilir. Her ne kadar eleştirilebilecek yönleri bulunsun da onun tefsir çalışmaları İslam'ın sömürü ve zulme karşı diri bilinç oluşturma potansiyeline ufuk açıcı bir perspektif sunabilir. Nitekim onun düşüncelerinin etkisi, sadece Hindistan ile sınırlı kalmamış, geniş bir coğrafyada Müslüman toplulukları etkilemiştir. Sindī'nin Kur'an yorumlarının yalnızca dinî bir metin değil aynı zamanda toplumsal dönüşüm için bir araç olarak yaratabileceği etkiler detaylı incelemeyi gerektirir.

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest

Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir. / The author declared that there is no conflict of interest.

Finansal Destek / Grant Support

Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.

YZ Kullanım Beyanı / Declaration of AI use

Bu çalışma hazırlanırken yapay zekâ araçları yalnızca dil düzenleme aşamasında kullanılmıştır. / Artificial intelligence tools were used solely during the language editing stage of this study.

Kaynakça

- Ahmed, Rasheed, ve Jamil Ahmed Nutkani. "Mevlânâ 'Ubeydullâh Sindî Kî Qur'ânî Hidmât Kâ Câ'izah." *Fikr-o Nazar* 56:3-4 (2019): 9-33.
- Ahmed, Rafiuddin. *The Bengal Muslims, 1871-1906: A Quest for Identity*. Oxford-Newyork: Oxford University Press, 1981.
- Akdemir, Hikmet. "Ubeydullah es-Sindî'nin İlhamü'r-Rahmân Adlı Tefsirine Dair Bazı Değerlendirmeler." *Kur'an ve Sünnet Araştırmaları Dergisi* 2:1 (2022): 1-19.
- Anjum, Tanvir. "A Voice from the Margins: An Appraisal of Ubaid-Allah Sindhi's Mahabharat Sarvraja Party and Its Constitution." *Journal of Political Studies* 20:1 (2013): 159-177.
- Anjum, Tanvir. "Bridging Tradition and Modernism: An Analysis of Ubaid-Allah Sindhi's Religious Thought." *Journal of the Pakistan Historical Society* LXI:3 (2013): 7-35.
- Ayesha Jalal. *Partisans of Allah: Jihad In South Asia*. London: Harvard University Press, 2008.
- Azād, 'Abdu'l-Ḥâlek. "Qur'ân-ı Ḥakîm kî tefsîr ve ta'bîr kâ ek câmi' uslûb aur us ke irtikâ' aur ta'avvur kâ Câ'izah." *Şaur o Āghî* 1:3-4 (t.y.): 5-58.
- Bashir, Kamran. *The Qur'an in South Asia: Hermeneutics, Qur'an Projects, and Imaginings of Islamic Tradition in British India*. London-New York: Routledge, 2021.
- Birişik, Abdulhamit. *Sosyalist Müfessir 'Ubeydullâh Sindî'nin Dini-Siyasi Düşüncesi ve Tefsiri*. Bursa: Emin Yayınları, 2012.
- Birişik, Abdulhamit. "Ubeydullah es-Sindî." *DİA*. 42:27-29.
- Büyük, Enes. "Ubeydullah Es-Sindî'ye (ö. 1944) Göre Kur'an'ın Tüm Milletleri Kapsayan Yaşanabilir Toplum Modeli." *Yaşanabilirlik Açısından İslam Dini*, ed. Hüseyin Doğan içinde 609-622. Bursa, 2021.
- el-Ceşşâs, Ebû Bekr er-Râzî. *Aḥkâmu'l-Ḳur'ân*. II. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1993.
- Esack, Farid. *Qur'an, Liberation and Pluralism: An Islamic Perspective of Interreligious Solidarity Against Oppression*. Oxford: Oneworld Publications, 1997.
- Halepota, Abdulvahid J.. "Çağdaş Dönemde Sind Ulemasının Kur'an'ı Anlama ve Yorumlamaya Yönelik Katkısı." Çev. Ercan Şen. *Kocatepe İslami İlimler Dergisi* 7:1 (2024): 316-327. <https://doi.org/10.52637/kiid.1459636>.
- el-Ḥasenî, Abdülḥay. *Nûzhetu'l-Ḥavâtır ve Behcetü'l-Mesami ve'n-Nevazir*. Beyrut: Dâru İbn Ḥazm, 1999.
- İkrâm, Şeyḫ Muḥammed. *Mevc-i Kevşer*. Lahor: İdâre-i Şekâfet-i İslâmiyye, 1990.
- Jalbani, G. N. *Teachings of Shah Waliyullah of Delhi*. Lahor: Ashraf Press, 1973.
- Karaman, Hayreddin, Sadrettin Gümüş, Mustafa Çağrııcı ve İbrahim Kafi Dönmez. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020.
- Margul, Tadeusz, Ali İhsan Yitik, ve Aynur Yıldız. "Hint İnek Tapmanın Bugünkü Durumu." *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1:2 (2012): 301-320.
- Mevdüdî, Seyyid Ebû'l-A'lâ. *Tefhîmu'l-Ḳur'ân*. III. Lahor: İdâratu Tercumâni'l-Ḳur'ân, 1999.
- Moizuddin, M. "Mawlana Obaidullah Sindhi." *The Muslim Luminaries: Leaders of Religious, Intellectual, and Political Revival in South Asia*, içinde 198-219. Islamabad: National Hijra Council, 1988.
- Nedvî, Seyyid Suleymân. *Ḥayât-i Şiblî*. A'zamgarh: Dâru'l-Muşannifîn Şiblî Akâdemî 2001.
- Server, Muḥammed. *Mevlânâ 'Ubeydullâh Sindî: Ḥâlât-Ta'limât-Siyâsî Afkâr*. Lahor: Sindh Sâgor Akademi, 2002.
- Shaikh, Muhammad Hajjan. *Mawlana Ubaid Allah Sindhi: A Revolutionary Scholar*. Islamabad: National Institute of Historical and Cultural Research, 1986.
- Sindî, 'Ubeydullâh. *en-Nebiyyu'l-Emîn ve'l-Ḳur'ânî'l-Mübîn*. Karaçi: Azad Communications, 1996.

- Sindî, 'Ubeydullâh. *İlhâmu'r-Rahmân fî Tefsîri'l-Kur'ân*. I/II. Karaçi: Beytu'l-Hikme, t.y.
- Sindî, 'Ubeydullâh. *Qur'ân-ı Kerîm kâ Muqaddime aur Süre-i Fâtiha kî Tefsîr*. Çev. Muhammed Medenî. Karaçi: Hikmet-i Qur'ân İnstitiyüt, 2008.
- Sindî, 'Ubeydullâh. *Qur'ân -i Pâk kâ Mutâ'la'a Kaysî Kiyâ Câ'e*. Lahor: Darü'l-Kitâb, 2003.
- Sindî, 'Ubeydullâh. *Qur'ânî Şu'ur-i İnqilâb*. Lahor, Mekke: Dâru'l-Kutub, 1999.
- Sindî, 'Ubeydullâh. *Zâtî Dâ'irî*. Lahor, Mekke: Dâru'l-Kutub, 1995.
- Sindî, 'Ubeydullâh, ve Mûsa Cârullah Bigiyef. *İlhâmu'r-Rahmân fî Tefsîri'l-Kur'ân (Kur'ân Tefsirinde Rahmani İlhamlar)*. I-II. Çev. Enes Büyük, Ersan Türkmen ve Hikmet Akdemir. Ankara: Ankara Okulu, 2023.
- Tareen, SherAli. "Revolutionary Hermeneutics: Translating the Qur'an as a Manifesto for Revolution." *Journal of Religious and Political Practice* 3:1-2 (2017): 1-24. <https://doi.org/10.1080/20566093.2017.1286750>.
- Titus, Murray Thurston. *Indian Islam: A Religious History of Islam in India*. Londo-New York-Bombay: Oxford University Press, 1930.
- Türkmen, Ersan. "Felsefe-Çağdaş Tefsir İlişkisi: Ubeydullâh Es-Sindî'nin İlhamü'r-Rahmân fî Tefsîr-il-Kur'ân Eserinde Yer Alan Varlık ve Ahlak ile İlgili Felsefî Görüşler." *Felsefe ve İslami İlimler*, ed. Süleyman Taşkın, içinde 219-226. Çanakkale: Paradigma Akademi, 2022.
- Uddin, Nur. "Hint Alt Kitası'nın Batı ile Etkileşim Sonrası Toplum ve Siyasetinde Kur'an ve Hz. Peygamber." Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2024.
- Uddin, Nur. "Qur'anic Studies in Colonial South Asia: Evolution and Intellectual Transformations." *İslam Tetkikleri Dergisi / Journal of Islamic Review* 15:2 (2025): 507-534. <https://doi.org/10.26650/iuitd.2025.1694475>.
- Uzun, Nihat. *Hicri II. Asırda Siyaset-Tefsir İlişkisi*. İstanbul: Pınar Yayınları, 2011.
- Wasti, S. R. *Muslim Struggle for Freedom in India*. Dacca: Renaissance Publishing House, 1993.
- Wherry, Elwood M. *A Comprehensive Commentary on The Quran: Comprising Sale's Translation and Preliminary Discourse*. I. London: Trübner & Co., 1882.
- Wild, Stefan. "Political Interpretation of the Qur'ân." *The Cambridge Companion to the Qur'ân*, ed. Jane Dammen McAuliffe, içinde 273-290. Cambridge: Cambridge University Press, 2006. <https://doi.org/10.1017/CCOL0521831601.014>.
- Zaman, Muhammad Qasim. *Modern Islamic Thought in a Radical Age: Religious Authority and Internal Criticism*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.

